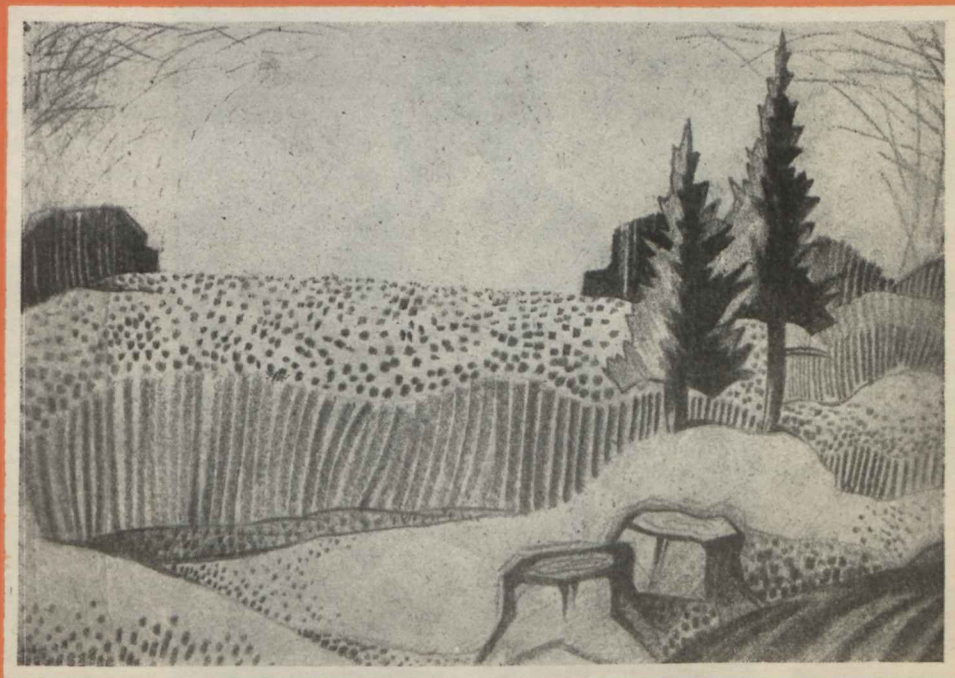

HIND 25 SENTI

NOORUSMAA

EESTI NOORSOO AJAKIRI

KOLMAS AASTAKÄIK

NR. 10

OKTOOBER

1928

S I S U:

Anni Svan — Olli ellukool. Eesti keele M. Nurmik. — H. Valma — Torm — P. Gauguin. — Sven Hedin — Fernando Cortez. Eesti keele H. Valma. — A. Kallits — Mida võib väike sedel. — Pisiskulptuurist. — Pika Veitsi — Noored. — Noorte vald. — Raadio. — Loodusesõbra nurk. — Noorusmaalaste võidulend. — Male. — Kabe.

NOORUSMAA

EESTI NOORSOO AJAKIRI

KOLMAS AASTAKÄIK

Nr. 10

OKTOOBER

1928

Toimetuse juhatajad: J. Käis, M. Laarman, E. Martinson. :: Vastutav toimetaja: E. Martinson. :: Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit. :: Toimetuse ja talituse aadress: Tallinn, Rataskaevu 22. Tel. 14-63. Toimetuse koostamine esmaspäeval k. 12—1.

Paul Gauguin

Tütarlaps

Kaheteistkümmes päätükk.

Kolm vilistust ja pagu.

Tänavail valitses unine suveõhtu-pooliku rahu. Säält-täält kuuldus laste hääli, keegi kihutas ajuril, aegajalt vilistas laev sadamasse jõudes läbi-lõikavalt.

Ergas vilistus lõikas läbi selle vai-kuse. Noor päevitund merimees astus, käed püksitaskus, veidi liigagi vaarval sammul piki tänavat. Vahetevahel pea-tus ta vaatama majade numbroid. Jo-kela saapakaupluse ees ta jäi seisma, noogutas silti nähes pääd ja astus sisse.

„Halloo!“ hüüdis ta kaikuval häälel.

Jokela kõbis vaheriide takka poodi.

„Halloo!“ hõikas laevapoiss jälle.

„Kas võiksin Olli Koivuga kokku saada?“

Meistri hääsüdamlük nagu läks tõ-siseks. „Ei ole siin,“ kostis ta lühidalt.

„Ei ole siin! Aga ma sain talt ju kirja, mis kandis märtsikuu daatumit ja selles ta ütleb end asuvat Helsingis kingsepp Jokela juures.

Laevapoiss tõmbas kirja taskust: „Vaat siin,“ õiendas ta selle Jokelale. „Delfiini laevapoiss Petter Flink. Rootsi Merimeestemaja. Hull“, luges Jokela.

Kingsepp andis kirja tagasi. „Ta oli küll siin, aga läks minema.“

„Imelik küll, ta kirjutab, et tal siin on väga hää. Kus ta siis nüüd on?“

Jokela kõhatas segaselt, kuid ei vastand.

„Kas te ei võiks anda mulle ta aad-ressi,“ lausus Pelle, ja märgates, et va-namehel nähtavasti kuigi hääd taht-

mist polnud vastata, jatkas ta: „Taha-te vist, papikene, salata ta asupaika, kuid teadke, et olen ta hää sõber.“

„Olete tema sõber?“ küsis Jokela kärmesti.

„Olen, ja et mul parajasti on paar nädalat puhkust, ja „Delfiin“ Turusse sõitis lasti tooma, tuln teda tervitama. Ja seepärast tahan teada, kus ta on. Mil põhjusel ta teilt ära läks?“

Vanamees vangutas murelikult pääd.

„Ta varastas,“ lausus ta viimaks.

„Varastas!“ Pelle vajus toolile istu-ma. Olli varastas!

Ta pörkas taas jalule ja raputas ru-sikat Jokela nina ees.

„See pole tõsi!“ hüüdis ta. „Olli oli äge ja isemeelne ja kange kakleja, kuid aus ta oli.“

„Ausaks minagi teda alati pidasin, kuid siiski ta kukkus varguse pärast kinni.“

Pelle hüppas nõtkelt poeletile istuma ja sõnas Jokelale tubakat pakkudes:

„Hoi, meister, istuge sinna toolile ja kõnelge mulle. Kas see vaene poiss on tõesti nii hullusti karile ajand, et on pidand hakkama vargaks?“

Jokela, kellele meeldis Pelle ergas loomus, hakkas murdelises rootsi keeles jutustama Olli varguse-lugu. Kui ta oli jõudnud sinna kohta, kus pika kuue-ga onu ja ta poeg ilmuvad näitelavale, kisendas Pelle ja hüppas nagu kummi-pall ehmunud kingsepa ette. Ta tant-sis ühel jalal, peksis rusikaid vastamisi ja laskis suust joa eht merimehe vande-sõnu.

Jokela arvas ta olevat hulluks läind ja taganes mõne sammu kaugemale.

„Oh sina saatana Simolin, sina kõigi krantside ja kaabakate päämees, sina šaakal, hotentott, kalmök! Oleksid sa siin mu merikarukäppade vahel, küllap peitsiksin su selja kauniks nagu vikerkaare. Arvasin kohe, et poiss on süütu.“

Ta kahmas kokkond kingsepa ümbert kinni ja keerutas teda ringi mööda põrandat.

„Inimene, lase mind ometi lahti, sa oled ju püsti hull!“ hüüdis Jokela.

Pelle purskas rõõmsasti naerma, tõstis kingsepa toolile istuma ja sõnas:

„Vaata nii, nüüd saite tunda, mis see tähendab, kui tubli laevapoiss on ühtlasi vihane ja rõõmus. Aga istuge nüüd siin üsna ilusti, siis saate kuulda, kes see auväärt — — — Kelle ta ütles enese olevat?“

„Saapavabrikant Simolinsky.“

„Hohhoo,“ ulus Pelle pigemini kui naeris. „Kuulge, meister, ta nimi on Simolin, ja ta on kõige viletsam saapalappija, kes iganes kingseppade ametkonnas on tarvitanud naasklit ja pigitraati. Olen näind teda Stokholmis enam kui küllalt. Või saapavabrikant Simolinsky! Hahha!“

Jokela kortsulisile põsile oli tõusnud kaks punast täppi. „Kas räägite õigest?“ küsis ta ägedasti. „Oli mees pettur?“

„Päris petturite päämees, ütlesin juba ennist, ta on vanasarvik ise, ja Olli on süütu, see on kohe enam kui kindel.“

Vanamees vangutas pääd.

„Oh, oh,“ õhkas ta, „mu süda ütles mulle sedasama, kuid märgid olid liig selged. Samal hommikul, kui vargus sündis, oli ta parajasti oma asju kokku panemas, et meilt äkki ära minna, kui ma sisse astusin. Ja eelmisel päeval ta oli nii rahutu ja kummaline, seda märkasid küll.“

„Küllap ta siis vist teada oli saand, et Simolin on siin,“ arvas Pelle. Ja ta jutustas kingsepale kõik, mis Ollist teadis ja ta vahekorrast Simoliniga ning nende põgenemisest „Delfiinil“ Stokholmist.

„kahmas kingsepa ümbert kinni...“

„Vaene poiss, vaene poiss,“ õhkas Jokela liigutatult. Ja nüüd on ta vaene kasvatuasutuses kõiksugu kurikalduvustega poiste hulgas. Hohhoh mind vana oinast küll, et ma sest paremini aru ei märgand saada.“

„Küll ma ta säält ära toimetan,“ suurustas Pelle.

„Jah, aga kui kaua aega see võtab, enne kui kohus asja välja uurib.“

„Püh,“ ütles Pelle halvakspanevalt, „pole mul siin mingit kohut tarvis. Poiss on süütu, ja minu nimi pole mitte asjata Rennil-Pelle. Küll ma asjad klaarin.“

Jokela, kelle tundelik meel tegi talle kibedaid etteheiteid Ollile juhtund ülekohtu pärast, püüdis hääks teha oma süütegu, osutades Pelle vastu suurt sõbralikkust. Ta keetis talle kohvi ja palus teda jääda ööks enda juure. Sellega oli Pelle meeleldi nõus. Palju vest-

lesid isekeskis vana kingsepp ja ergas laevapoiss. Kuid nad töotasid esialgu täielikku vaikimist kogu selle vargusjutu suhtes, et Simolin enneaegu asjast teada ei saaks.

Kasvatusasutuse ruumikas magamissaalis oli igasugune vestlemine pärast kella üheksat keeldud. Poisid pikutasid avasilmi oma kõvul, kitsail asemeil — keegi ei tahtnud nii vara magada valgel suveõhtul. Keelust hoolimata kuuldus aegajalt tasast sosistamist, mõni julgem tõusis koguni istukile, urgitses madratsist suitsuotsa ja imes seda õnnelikuna. Saali teises otsas vestlesid kaks nooremat poissi tasasel häälel. Teine neist oli Olli. Ta seltsiline, tugev, püstnina poiss, jutustas röövliromaani, mida Olli põnevusega kuulas.

Äkki uks avanes, järelvaataja astus sisse, lõi kärke pilgu ümberringi ja tormas sinnapoole, kust kõnehäält kuuldus. Paberossitõmbaja jõudis hädavaevalt peita oma keeldud aarde, ja kõneleja hää l katkes keskelt.

„Kes kõneleb?“ kuuldus järelvaataja range hää.

„Kas sina, Mäginen,“ pöördus ta vihaselt püstninalise poisi poole.

„Ei — ei,“ kogeles Mäginen hädaga.

„See oli siis Koivu, teine teist ikka oli. Kumb?“ pörutas järelvaataja.

„Mina ei olnud,“ rääkis Mäginen vastu.

„Aga Koivu?“

„Jah, mina rääkisin,“ kostis Olli.

„Saad homme karistuse määruste rikkumise eest,“ turtsus järelvaataja vihaselt. „Ma teatan juhatajale.“

Kui ta oli läind, pöördus Mäginen Olli poole:

„Miks sa, tõlplane, üles tunnistasid?“ küsis ta hämmastunult. „Küll on inimene rumal.“

„Mina ei viitsi valetada,“ kostis Olli rahulikult.

„Või nii, sõnas teine pilkavalt. „Sa oled siis ka üks neist pühadest. Aga ma ometi kuulsin, et oled siin varguse eest.“

„Ma ei ole varastand,“ sosistas Olli ägedasti.

Teine naeris tasa: „Sooh, no mis eest sa siis siin oled? Häätegade eest!“

Olli oli vait. Ta ei tahtnud jätkata seda vestlust. Millise karistuse nad talle homme mõistavad? Pistavad kartseri? Pistku? Talle on see üks kama kõik. Raske oli säääl küll, nagu vangikambris kunagi, toiduks vaid vesi ja leib. Ja üksindus oli hirmus. Ta oli säääl juba korra istunud, kui ägeduses oli juhatajat ähvardand ja kavatsend asutusest ära jooksta.

Tihedad norskamised ilmutasid, et suurem osa poisse juba magas. Olli mõtted eksisid rahutult minevikus, viibisid silmapilgu mingil erilisel juhtumisel ning jõudsid jälle tagasi karmi tõelisusse. Kas pidi ta nüüd jääma siia, kuni saab 18-aastaseks? Nõnda määras säädus, nii oli kõnelnud Mäginen. Tal käisid külmavärinad üle keha. Neli aastat pidi ta veel veetma siin nende õudsete müüride vahel, neli aastat kuulma oma roppude seltsiliste naljatusi ja pilkesõnu. Ta varjas näo kätega ja ohkas tasa.

Kas oli kogu maailmas kedagi nii üksindast ja õnnetut kui tema! Ja mis see maksis olla aus ja püüda hädusele! Kõik pidasid teda vargaks.

„Ma usun sind, Olli!“

Õovaikuses helisesid Hillevi sõnad talle lembelt, ustavalt.

Hillevi pärast pidi katsuma olla aus poiss ka siin.

Teisel hommikul Olli sai kutse ilma juhataja töötuppa. Veidi kahvatu näo täitis ta käsu, saadetuna teiste poiste naljasõnust ja nõuandeist. Juhataja, see pikahabemeline, sünge mees, keda Olli kartis ja peaaegu vihkas, oli ära sõitnud. Tema asemel istus abiõpetaja, noor valgetverd mees, juhataja laua ääres.

Olli tervitas kummardades ning jäi uksest seisma.

„Kuulsin järelvaatjalt, et Koivu on jälle rikkund määrusi,“ sõnas õpetaja tõsiselt. „Kas on õige?“

„On,“ kostis Olli lühidalt.

„Miks Koivu on ikka nii sõnakuul-

matu? Kas poleks parem täita määrusi, siis pääseks karistusest?"

„Nii igav on lamada täiesti vaikides.“

Õpetaja suunurgad värisesid. Poisil on ju täieline õigus, mõtles ta, ega niisukesel poisinakerjal kerge ole suud pidada. Talle meeldis Olli avalik, aus olek.

„Kuule, Olli,“ küsis ta lembelt, „kust see tuli, et sa varastasid? Kas olid rahakitsikuses?“

Olli ajas enda uhkelt sirgu.

„Ma ei ole varastand,“ sõnas ta kähku.

Õpetaja toetas mõtlikult pää käe naljale ning jäi poisile otsa vaatama. Imelik nähtus oli see Koivu. Kangekaelselt eitas ta oma süüd, ei karistus ega lembe kohtlemine saand teda panna tunnistama. Juhataja pidas teda paadunud kelmiks, kuid õpetaja oli teises arvamises. Aga kui poiss tõesti oli süütu! Harva võis näha nii ausaid silmi. Ja ka muidu oli ta käitlemine peenem ja usaldavam kui teiste asutuse poiste oma.

„Kas Koivu ema veel elab?“ küsis ta äkki.

Olli nägu lõi hõõguma.

„Elab,“ kogeles ta, „või arvan vähemalt nii.“

„Aga isa?“

„Ka tema elab,“ vastus oli tasane, varisev.

„Küllap vist ema nüüd kurvastab. Mis sa arvad?“

Poisi silmi tõusid pisarad. Õpetaja silmitses teda teraselt. Poisi oli toond kasvatusasutusse ta onu ja kinnitand, et ta olevat väga paha poiss. Aga kuidas see võis võimalik olla? Ta ei paistnud küll sugugi niisugune. Või oskas ta nii hästi teeselda?“

„Võid minna,“ sõnas ta pilgu aja pärast. „Ja palu Jumalat, et ta pehmen-daks su kalki meelt.“

Alles siis, kui poiss juba ära oli läind, tuli tal meele, et ta polnud talle määrand mingit karistust. Ta avas akna ja tahtis teda tagasi hüüda. Sää! ta tippas joosta, olles nähtavasti rõõmus, et nii kergesti oli pääsnud. Õpe-

taja muigas. — Mingu, rõõmustagu, päike paistis nii heledasti.

Olli tormas kingsepatöökotta. Kasvatusasutuses anti õpetust igal ametialal, ja et Olli juba enamalt oskas kingsepatööd, võis ta seda ka siin teha. Töökojas kohtas ta Mägise. See küsis uudishimulikult:

„Noh, mis sa said?“

„Ei saand midagi,“ kostis Olli ja li-sas tasa, nagu argsest: „See on hää mees, see õpetaja.“

„Küllap vist,“ arvas Mäginen lüües naelu apsatisse.

„Kas sinugi meelest oleks parem hää olla?“ küsis ta äkki ootamata.

„Oleks küll,“ kostis Olli tõsiselt. „Ja mina tahan hääks saada.“

„Rumalus! Ei siin kasvatusasutuses küll hääks saa, vaid paadub veel pahe-maks. Kui sa pole enne valetand, siis õpid seda siin.“

„Ei,“ sõnas Olli järsult. „Aus võib olla ükskõik kus, kui aga tahad.“

Mäginen vaatas talle pikalt otsa.

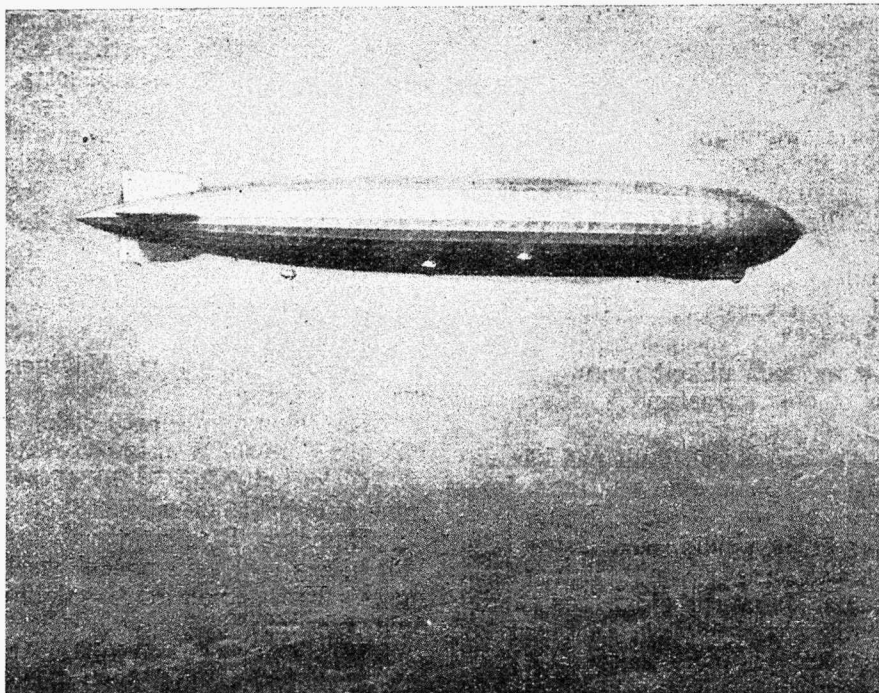
„Sa oled üks vigur-poiss,“ lausus ta. Ja veidi aja pärast, argsest: „Minu ema saaks väga rõõmsaks, kui ma siin saak-sin paremaks. Mul on nii hää ema.“

Kuid siis otsegu häbenedes oma hel-lameelsust, hakkas ta Ollit nahakildu-dega pommitama. Olli, vastas samaga, ja varsi oli poiste vahel päris kibe lahing käimas, kuni ilmus järelvaataja, ja poisid naeru itsitades kummardusid töö üle.

Teisel päeval pidid poisid kõik mine-ma keeduvilja-aeda tööle. See oli pal-judele rõõmuks ja meelelahutuseks, ainult mõned laisemad kaebasid tööras-kust ja aigutasid igavusest. Olli oli paari teise poisiga hernekeppe panemas. Poisid vestsid poole häälega naljalugu-sid. Olli oli teistest pikaldasem ja oli alles hernejao keskpaigas, kui teised juba läksid uusi keppe tooma.

Äkki Olli võpatas ja ajas end järsku sirgeks. Ta oli kuulnud kolm tasast pikka vilistust. Ta süda hakkas metsi-kult peksma. Kas ta vahest ei eksind? — Ei, nüüd kuulduks taas kolm pikka vilistust.

Olli nägu läks tumepunaseks. Kas oli see võimalik? See oli Renni-Pelle.

„Graf Zeppelin“ proovisõidul (v. lhk. 300).

Ükski teine ei oskand nii vilistada. Ta pidi hüüdma valjusti Pelle nime, kuid sulges kohkunult suu ja vaatas ringi. Kas mõni teine ka oli kuulnud? Siin tulid teised poisid keppidega tagasi, naerdes ja lõõpides. Oli kuulis mütsatuse oma jalge ees. Ta kummardus kärmesti vaatama. Siin oli kivi, see oli vissisti heidetud üle kõrge müüri. Ta võttis selle nobedasti maast üles. Selle ümber oli mässitud paber. Oli avas selle ja luges:

„Ole homme hommiku kella kaheksa paigu suure värava lähedal.“

Poisid lähenesid. Noole nobedusel peitis Olli paberi riiete alla ning jatkas laulu ümisedes oma tööd. Salaja piilus ta ringi. Kas oli keegi midagi näind? Ei — poisid töötasid nagu ennegi.

Sel ööl Olli palju ei magand. Pelle on siin, Pelle on minu lähedal. Nüüd pole enam häda midagi. Küll Pelle aitab. Nii mõtles ta endamisi, ja süda tagus tugevasti suurest põnevusest. Esimese rõõmu söösti järel hakkas ta kartma, et Pelle kavatsused ei õnnestugi. Mis siis, kui ta ei pääsegi kella ka-

heksaks värava juure! See võiks ehk äratada kahtlust.

„Täna lähme taas keeduvilja-aeda tööle“, kuuldus tööjuhataja käsk pärast hommikupalvet.

Olli sai kurvaks. Kuidas leidis ta nüüd võimalust minna värava juure? Ja kellgi oli juba üle kaheksa.

Parajasti kui poistesalk, varustatud rehade, labidate ja kookudega, läks üle õue, astus sihvakas, merimeheriides poiss väravast sisse. Olli võpatas. See oli Pelle.

Pelle astus erksalt keha õõtsutades poistesalga juure ja tervitas tööjuhatajat, kergitades viisakasti kübarat.

„Kas võiksin kohata härra juhatajat?“ küsis ta laulval rootsi keelel.

„Miks mitte, kui ta mitte juba kottu ära pole läind. Üks poistest mingu võõrast saatma.“

„Kas võiksin ehk saada kellegi niisuguse, kes oskab rootsi keelt?“ sõnas Pelle, ja pöördudes Olli poole, kes kellegi märkamata läbi poiste parve oli poetunud esirinda, küsis ta:

„Kas oskad rootsi keelt?“

„Graf Zeppelin'i“ kabiinis (vaata lhk. 300).

„Oskan natuke,“ vastas Olli. Ta ei julend silmi tõsta Pellele, nõnda kartis ta ilmutada oma meeleliigutust.

„Mingu siis Koivu, aga tule kohe tagasi kaalikamaale. Sääl on kitkumistööd.“

Pelle kummardas tööjuhatajale ja vaatas küsivalt Olli pääle.

„Kuhu-poole?“ küsis ta elavalt.

„Sinna,“ vastas Olli ja läks võõrast juhtima juhataja korterisse. Ta oli nii rahutu ja pingul, et kogu keha oli higist märg.

„Rahustu, Olli,“ sõnas Pelle, „sa ajad kogu asja nurja.“ Ja kui nad ühest järelvaatajast möödusid, tähendas ta rahulikult: „See näib olevat suur asutus. Meil Rootsisis on siiski veel suuremaid.“

Kui järelvaataja enam ei võind kuulda nende kõnet, küsis Olli madalal häälel:

„Oi, Pelle, kuidas sa ometi julgesid? Mis sa ütlesid juhatajale? Ta on väga terane mees.“

Pelle naeratas lühidalt. „Ega ma siis poleks palund ta jutule, kui ma po-

leks näind teda välja minevat. Ootasin sind värava juures kaua aega, aga kuj märkasin, et sind pole tulemas ja nägin juhataja välja minevat, otsustasin tarvitada seda abinõu.“

Nad olid jõudnud pimedasse trepikotta, kust trepp üles viis juhataja korterisse. „Seis, Olli,“ sosistas Pelle, ja enne kui Olli oli jõudnud arvata ta kavatsuse, heitis ta seljast oma merimehe-pluusi. „Sa viskad oma vatid seljast maha ja torkad minu ausa merimehemundri üle.“

„Aga sina?“ sosistas Olli hämmastunult.

„Kas sa's ei näe, et mul veel teised riided on all. Noh, kähku.“

Paari silmapilguga oli Olli vahetand oma riided, ja nüüd seisid koridoris kaks laevapoissi ühe asemel. Pelle oli teise mütsigi peitnud tagavaraks pluusi alla. Olli sõlmis oma vanad riided ruttu kokku ja peitis kompsu pimedasse nurka.

„Nüüd sina marsid ilusti ja rahulikult üle õue ja lähed otsekohe pääväravast välja. Metsas saame jälle kokku.

„astus rahulikult mööda maanteed. . .“

Kas tead selle koha, kus kaks mäнди on murdunud peaaegu vastamisi paremat kätt vaksali teel? Selle olen märkind meie kokkusaamiskohaks. Sääil on kõrge lai kivi tee kõrval. Peida end selle taha.

„Küll ma tean,“ vastas Olli. „Oleme sääilt mitu korda mööda käind.“

„No hüva, pane siis viskama.“

„Aga kuidas sina pääsed?“

„Olgu see minu mure. Aga mine nüüd. Keegi tuleb.“

Koridoris kuuldus tõesti samme. Pelle sööstis peaaegu kuulmatuul sammel trepist üles, kuid Olli astus uksest välja ja pani värava poole astuma. Asutuse õu polnud just eriti suur, kuid Olli meelest oleks see olnud nagu Sahara kõrbi, nii lootusetu näis ta meelest kellegi märkamata pääseda üle liivatud lagendiku. Hirmus, sääilt tuleb järelvaataja Virdanen, juhataja parem kä-

si, vali ja terane mees, otsekohe tema poole.

„Nüüd on kõik otsas,“ pomises ta endamisi. Ta pani hädaga käed kokku ja palus: „Hää Jumal, aita mind? Sa tead ju, et olen siin süütult.“

„Virdanen!“ kuuldus korraga hääil kõõgi poolt, ja avatud aknast pistis välja kõõgitüdruku kollajuukseline pää. „Tulge katsuge mu uut kalja.“

Virdanen löi Ollile uuriva pilgu, kuid oli liig kaugel ega eraldand ta näojooni. Olli pidi välja panema kõik oma enesevalitsemisvõime, et mitte jooksmata hakata. Oleks tõesti hull olnud samme kiirendada. Veel kümme sammu, veel paar — nüüd oli ta väravas ja astus pääilt näha rahulikult mööda maanteed. Kui ta saabus Pelle poolt määratud kohale, pörkas ta metsa ja peitus kõrge kivi taha sõpra ootama.

Umbes kümne minuti pärast astus teine laevapoiss rahulikel, pikaldasil sammel üle õue.

„Noh, sääil see poiss alles läheb,“ sõnas Virdanen kõõgiaknast välja vaadates. „Mis inimene see õige peaks olema?“

„Olla tahtnud juhatajaga kokku saada, kuid juhatajat polegi kodu,“ teadis kõõgitüdruk seletada.

Kokkusaamispaigal poisid langesid üksteise kaela.

„Oi, Pelle, Pelle,“ kõneles Olli niiskeil silmil. „Sina oled maailma tublim ja julgeim poiss. Aga kust ja kuidas sa ometi siia tulid, nii just nagu taevast?“

„Seda räägin pärastpoole, sõnas Pelle tõsiselt. Muidugi oled sina, Olli, süütu ses inetus varguseloos, millepärast sa asutusse sattusid. Sest vaata, kuigi oled mu sõber, aga ma ei paneks tikkuigi risti, et sind vabastada teenitud karistusest, kui oleksid süüdlane.“

„Pelle,“ sõnas Olli ja vaatas sõbrale silmi. „Mina olen süütu, muidu poleks minagi põgenend, vaid oleksin kannud oma karistust.“

„Seda teadsin küll,“ sõnas Pelle, „ja nüüd ruttu tee. Varsi tuleb su põgenemine avalikuks ja siis aetakse meid taga.“

„Kuhu külge me õieti peaksime sihtima?“

„Peame minema Turu sihis, kus praegu asub „Delfiin“. See läheb nelja päeva pärast, ja siis pean olema säääl.“

„Ja mina?“ küsis Olli aralt. „Mis minust saab?“

„Sellest kõneleme pärast. Aga nüüd pole muud kui paneme vehkima ja õige suure tambiga Turu poole. Rööpaid mööda me minna ei julge ega rongiski sõita. Et paneme siis umbropsu, nagu laev udus. Hei hopp, ankur üles ja õiges koosis minema!“

Et Olli oli olnud kõigest paar kuud kasvatusasutuses ja tal loomulikult puudus igasugune liikumisvabadus, seepärast oli ümbrus talle kaunis võõras. Kuid vaksali teadis ta siiski ja sellest nad otsustasid kaugelt mööda minna. Nad panid siis agarasti astuma otsekohe läbi metsa. Teel Pelle kõneles Ollile, kuidas ta oli tulnud Helsingi, leidnud Jokela ja saand talt teada vargusloo ning Simolini osa selles. Ja siis oli ta sõitnud Ollit vabastama, oli jäänd võrastemajja asuma ja paar päeva hulkund kasvatusasutuse ümber ringi. Juhtumisi oli ta taband ühe noore järeldaataja ning selt urgitsend nagu möödamannes välja üht ja teist, kasvatusasutuse elusse puutuvat. Ta oli siis luurand ja hulknud lähedal ringi. Samal päeval, kui poisid olid hernekeppe panemas, oli ta ronind kõrge kase otsa, mis kasvas just asutust piirava müüri ääres. Säält oli ta oma rõõmuks märgand Olli teiste hulgas tööl, oli vilistand ja siis ruttu kraapind paar rida paberile ja heitnud selle kivi ümber mässituna üle müüri.

„Kas ei olnud hästi tabatud, kui ta sattus just su jalge ette?“ hooples ta.

„See oli kõik kohe nii hästi, kui parimas seiklusjutus,“ kiitis Olli. „Kui nüüd veel õnnelikult minema pääseks siit kandist — vaat see oleks tore.“

„Sinna külge peame sihtima,“ sõnas Pelle, osutades lääne poole. „Seevõrra on mulle nüüd selgund see asi.“

Poisid olid juba paar-kolm tundi kibedasti kõndind, kui Pelle peatus.

„Ka su kõht tühi ei ole veel?“ küsis ta.

„On küll,“ kostis Olli.

„Katsu siis järele, kas su taskus on midagi suupoolist. Ma nagu pidin ikka hommiku panema sinna midagi.“

Olli kobas taskud läbi ja tõmbas välja tubli tüki vorsti ja leiba. Aga nad ei usaldanud siiski söömiseks peatuda, vaid jatkasid oma teekonda, hammustades puhu vorsti, teise leiba.

„Kas me ei põikaks kuhugi tallu jooma,“ soovitas Olli. „Ju neid siin tee ääres ikka on. Mul on kange janu.“

„Ei usalda veel. Katsume hoida end metsas niikaua kui võimalik.“

Päike tõusis kõrgemale, ja poistele hakkas kuum juba liiga tegema. Nad viskasid vatid seljast maha ja vehkisid särgiväel edasi. Nüüd hakkas tulema juba inimasulaid. Siin-säääl nad jätsid seljataha talu või mõne popsikoha. Viimaks nad ei suutnud enam janu kannata, vaid põikasid ühte tallu jooma. Rahvas oli kõik põllul töös, ainult perenaine oli toas võid kokku löömas.

Poisid tervitasid teda viisakasti ja Olli palus veidi juua.

„Siin on petipiima ka, kui soovite,“ lausus perenaine sõbralikult. Võiksin kohvigi pakkuda. Praegu keetsin seda ühele reisimehele, kes siit hobusega mööda sõitis ja meile sisse pööris kuulama. Ütles end olevat säält kasvatusasutusest ja ajavat kaht poissi taga, kes täna hommiku säält ära olla jooksnud.“

Poisid vahetasid isekeskis pilkusi. Juba nad siis olid nende jälil.

Kui nad petipiima olid joond viimse tilgani, tõusid nad minekuks ja tasusid perenaisele rikkalikult.

„Meil on sooja leiba ka, kui soovite,“ sõnas perenaine, olles hääl meelel rikkalikust tasust. Poisid võtsid kumbki leivapätsi, ja Pelle maksis omast taskust. Siis nad jätsid hääld aega, ja Olli küsis nagu möödamannes:

„Meil oleks tarvis rongile minna. Ei tea, kus küljes see vaksal peaks olema?“

„Näe, säälpool,“ seletas perenaine ja tuli trepile näitama.

„Ei tea, kas olid õige need jooksi-kud või,“ turgatas talle meele, kui poisid olid läind. „Ei usu, need olid nii

lahked ja viisakad poisid. Kuid merimehe mundris nad olid küll, nagu see järelevaataja seletas. Olgu kuidas tahes,“ arvas ta siis, „mina neid üles andma ei hakka. Olid tublid poisid mõlemad ja hästi maksid.“

Kiirel sammul astusid poisid edesi. Nad olid nüüd saand niipalju teada, et neid aeti hobusega taga. Seepärast pidi

maanteest eemale hoiduma. Küllap oli vist politseigi jalule aetud neid kinni võtma. Oli helgetavalt kuum päev, ja poisid said tublisti higistada. Oma suureks rõõmuks nad saabusid veeloigule ja heitusid mõnuga selle külmadesse voogudesse.

Supelus karastas nende väsind liikmeid, ja uue jõuga rühkisid nad edesi. (Järgneb.)

Torm.

H. Valma.

Tuul loodest on hakanud puhuma
Nii priskelt ja jumeda jõuga.
Sest viimaks võib tulla, et mine tea,
Veel tormi, mis kasvab meil üle pea.

Hei, poisid, nüüd purje peab rehvima,
Sest muidu veel vett saame rüübata.
Kõik toppseilid vaja meil korista,
Ja klüüvereidki tuleb ees vähendada!

Sääl ongi ta väljas; — kus raputab, —
Ja purjedes surub ning saputab!
Küll hakanud vantides hundama!
Me täna veel saame vast jännata.

Ja järsku kui põrgu on pääsnud siin
valla:
Kõik hoovab ja õõtsub, siit üles, säält
alla.
Kõik vingub ja vilistab, paugub ja
praksus;
Laev laineilt saab lööke, et ägab ja
raksus;

Voog tõstab ja matab ning tekil kõik
katab;
Hoog purjesse haarab ja räbalad jätab.
Torm otsekui röögib, — nii vihaselt
ulub,
Et kõigele muule ta kõrvad kui sulub.

Ja lõppeks veel vihma ja rahet saab
lisaks.

See pagi on vihane, võitlus läeb visaks.
Roolketid on katkend, tüür juhtimast
lakand,

Laev kaotanud koosi ja triivima
hakand!

Kui tuul nüüd ei tüündu, kui kestab
see kaua,

Võib õnnetus juhtu, võib laev leida
haua;

Sest kaugel ei ole ju karid ja rahud,
Ju paistavad eemalt murdlainete vahud.

Kuid nõnda kui tulnud, nii kaob kõik.
Torm kiiresti möödub, pea tuulevaik,
Ja ainult lokse veel laisalt käib, —
Siis päikegi ilmub, kõik korras näib.

Ent ainult laevas kõik lõhutud,
Kuid meeled ei ole sest rõhutud.
Kõik hingavad kergelt, et möödund
hoog,

Et täna ei neelnud neid võimas voog.

Siis kiiresti tööle sai asutud, —
Mis kadund, see uuega tasutud.
Pea jällegi laev liigub sõiduvees,
Ja endaga rahul on merimees.

7. V. 1928.

Paul Gauguin

Hobune veel

Paul Gauguin.

Käesoleval aastal möödus kakskümmendviis aastat suure prantsuse kunstniku Paul Gauguin'i surmast.

Tema lühikese eluloo leiata „Noorusmaa“ 1926. aastakäigust lhk. 426. Gauguin põgenes Lääne-Euroopa kultuuri ja seltskonna keskelt kaugele Okeaaniasse, Vaikse ookeani saarile, kus ta elas keset looduselapsi, tahiti saarlasi nagu iga teinegi nendesugune.

Gauguin'i pildid on haruldaselt suurejoonelised ja erilise võlu neile annab nende lihtne,

aga siiski jäljendamatu värvirikkus. Ühetooniliselt edesiantuina muidugi ei anna nad aimu originaalide värvilisest ilust. Praegu Gauguin'i teosed on kõigis suuremais ja tähtsamais Euroopa muuseumes. Eestis kabjuks pole ühtki selle suurmeistri teost. Hiljuti oli Baaselis suur Gauguin'i teoste üldnäitus, kuhu olid koondatud kõik ta tähtsaimad kätte-aadavad pildid. Gauguin on olnud suureks õpetajaks ja juhiks uue aja kunstnikepõlvele.

Fernando Cortez, Mehhiko vallutaja.

Sven Hedin'i järgi autori loaga H. Valma.
(Koguteosest „Poolusest pooluseni“.)

Uue Maailma Aleksander.

Sellest ajast päale, kui Kolumbus inimkonnale oli avastand uue maailma mõõtmata ürgmetsade, tundmatute rahvaste ja rikkustega, mida enam aimati ja loodeti kui tunti, tormas euroopa noorsoo fantaasia kui taltsutamatu hobune üle suure Atlandi ookeani, mis sellest ajast, kui talle piirid leitud, oli kaotand oma sennise kohutavuse. Juba 1495. aastal kuulutas hispaania valitsus, Kolumbuse kadedatjate nõuandel, selle suurmehe jälgedel kaugele Läände avastusreisidele mineku kõigile vabaks, et sel moel Hispaania kroonile järjest juure võita uusi tundmatuid maid. Seepäale kogunes seiklushimulisi kogu Vanast Maailmast Hispaania lipu alla, ja lugematud laevad õnnerüütlitega, kellel tihtigi kodupind jalge all tuliseks läind, purjetasid saladuslikule uuele maale, millest isegi ei teatud, kas sääl on mander või ainult saared. Igal maabumisel tõmmati andaluusia plagu üles, ehitati rannakividest altar, püstitati sinna rist või jumalaema pühakuju, paganate pöörmiseks enamasti iga laevaga kaasasolev preester luges vagalt kuulavate merimeeste ees piduliku messi, lähemasse puutüvedesse lõigati Hispaania kuninga ja kuninganna nimed ja salga juht jõi lähemast jõest vast avastatud maa vett. Sellega oli rand ja juurekuuluv tagamaa võetud hispaania kroonile alluvaks; säeti kokku laialdane aruanne avastamise käigu ja maa kohta, saadeti ühes maalt ja pärisrahvalt hääga või kurjaga saadud väärtuste ja kallisasjadega kodumaisele valitsusele — ja Hispaania oli jälle rikastatud suure, ülenägematu tumeda maahulgaga, mis oli kuski sääl kaugel, teinepool suurt soolast vett.

Alul laskis tagasihoidlik maarahvas võõraid rahulikult oma asju ajada ja andis neile klaaskildude, plekkooside

ja muu säärase väärtusetu kraami eest vastutulelikult elutarbeid, kanu ja maisi. See rahustas aga konkvistatoo-re, nagu hispaania avastussõitjaid nimetati, vähe. Sest kõik nad unistasid muinasjutulisest kullamaast, kus igaüks omale kaljurahnudelt ilma suurema vaevata võis murda hiigla kamakaid kallist metalli, kus kalliskivid nagu kruusaaugus hunnikus lamavad, et vaja ainult veidi kummarduda ja käes ongi. Selle asemel leiti aga harilikult ebakoduseid liivaseid randu, ja kui maarahva juures kalleid ehteid tähele pandi ning nende päritolu järele küsiti, juhatati vastuseks ikka sügavamale ja sügavamale sisemaale. Terviseliselt kahjulik kliima, igasugu puudused ja haigused hakkasid hävitavaks saama asulaile*), mis pea siin, pea sääl rannal asutati ja valgete sissetungijate taltsutamata saagihimu ning südameetus tegi maarahva varssi nende vihaseiks ja kardetavaiks vaenlasiks. Sellele lisaks tuli veel võitjate otse mõõtmatu kadedus, vaen ja pöörane võistlus omavahel, mida rumala armualuste ja onupoegade poliitika läbi kodumaalt veel õhutati. Igaüks tahtis kogu unistatud kullamaa „el Dorado“ — saada ja pidada ainult ja ükski oma päralt ega mõtelnudki selle päale, nagu Kolumbus, näiteks, leitud varanduste abil türklasilt püha haua vabastada.

Kuid ikka uued hulgad vahvaid, tihti hulljulgeid võiduhimulisi voolas Hispaania uusile asumale. Kuuba saareiseloomu tegi Sebastian Ocampo julge ümber-saare-purjetusega juba 1508. a. kindlaks. 1511. a. vallutas Diego Velazquez tähtsamad Suurte Antillide saared ja asus sinna esimeseks maavalitsejaks. Säält Ameerika mandrile oli ainult väike samm. Kuubat lahutab Yucatani poolsaarest ainult 220 kilomeetri laiune väin, ja see saigi sillaks,

*) Asula — asumise paik, uus elukoht.

mille kaudu hispaanlased Ameerika sissemaale tungisid. Üks konkvistatoridest, Juan de Grijalva, vallutas osa mandrist, tungides kuni Mehhiko rajani, kus ta säälselt kaazikesilt nugade ja kääride vastu kulda ja pärleid välja vahetas, aga ka ehmatus ja hirmuga nägi, et kohalikkude indiaanlaste kõrgest kultuurist hoolimata, sääli ikkagi kolemaid inimeste ohverdamsi toimetati ja isegi inimliha söömist ette tuli.

Aga palavikuliselt otsitud kullamaa näis seeläbi olevat leitud, ja suure kallihinnalise saagiga keeras Grijalva Kuuba saare maavalitseja Velazquez'e juure tagasi. Viimane kirjutas kohe pika aruande Läänes asuva muinasjutulise kultuurirahva üle ja otsustas ühtlasi uue avastatud maa oma maavalituskonna külge liita. Rutuga varustati selleks suur laevastik, mille juhatajaks Velazquez nimetas oma sekretäri ja armualuse Fernando Cortez'i.

Sellega oli Velazquez teind endale küll vähe, kuid üldisele Uue Maailma avastusloole väga kasuliku valiku. Sest Cortezist sai kõige edukam konkvistatoridest, nii et ei ole mitte ülbe eneseülistus, kui ta end vahel armastas nimetada „Uue Maailma Aleksandriks“. Väsimatu püsivuse ja kangelasliku vahvusega rühkis ta oma ettesäetud sihi poole; säälijuures ei rahuldunud ta mitte ainult verise vallutamisega, vaid püüdis ka võimalust mööda vallutatud maid koloniseerida ja maarahvale pakkuda euroopa kultuuri, siiski ka mehhiklaste vana kultuuri säälijuures alal hoida.

Cortez sündis Medellin'is, Estremadura provintsis Hispaanias 1485. aastal aadelisoost vanemate pojana; ta õppis Salamanca ülikoolis ja näis olevat juba noores põlves oma isamaa risti ja põiki läbi reisind, sest oma pärastistes aruannetes Mehhiko vallutamise üle, toob ta alati võrdluseks Hispaania loodust ja olusid, et nii oma uuel maal ettetulevaid senni tundmatuid uudisajju teha kodumaisile paremini mõisteta-vaks. Sellest peab oletama, et ta oma kodumaad väga hästi tundis. Kolumbuse avastused sütitasid juba varakult ta hõõguva fantaasia; hädaohtlikkuse ja imelikkuse kodi valdas teda ja kis-

kus ta kaasa suure ookeani taha, kus ju rüütlikekluste kõrval veel kullamaed nii paljutootavalt meelitasid, ja juba üheksateistkümneaastaselt sõitis ta ühe Hispanioolasse (Haiti saarele) purjetava laevastikuga, kaasa. Leidliku, julge ja vastupidava noormehena paistis ta oma kaaslaste seast niivõrd silma, et kohalik San Domingo maavalitseja temast hakkas lugu pidama ja ta oma teenistusse võttis. Seitse aastat hiljem võttis ta osa Kuuba saare vallutamisest ja sai seeläbi uues ilmas rikkaks meheks ja maaomanikuks. Maavalitseja Velazquez kutsus siis oma osavusega ja ka iludusega ikka enam tähelepanu äratava noormehe enda lähedusse; alul valis ta Cortezi oma sekretäriks, pani siis pärast Kuuba linna Santiago alkaldiks nende üheteistkümne laeva admiraaliks, mis ta kavatses saata töötusrikkasse Mehhikosse.

Cortezis oli koondatud kõik tolle-aegse hispaanlase parimad omadused: vaba vahvus, õiglus ja rüütellikkus. Sellele tuli lisaks veel otse taltsutamatu auahnus. Tulise agarusega asus ta kogu reisiettevõtte varustamisele, säälijuures võttes suure osa kulu enda kanda. Aga enne veel, kui ta Santiago sadamast jõudis välja, tekkis maavalitsejas kahtlus, et kas Cortez, nii viimaks ei mõtle ja katsu end tema ülemkäsutuse alt vabastada ja omal käel avastusreise ette võtta. Ta saatis seepärast admiraalile käsu merelemineku-ga kuni tema isikliku kohalejõudmiseni viivitada.

Aga Cortez aimas paha. Ta teadis väga hästi, kuidas mõnelgi vahval seltsimehel auahnete ülemuste läbi kogu vaeva ja võitude vili oli läind kaduma, ja Kolumbusega saatust jagada ei tahtnud ta mingi hinna eest. Ka ei soovind ta sugugi oma vara ja elu mõne nüüd juba umbuskliku ja pärast tingimata tänamatu maavalitseja teenistuses kaalule panna, seepärast otsustas ta järsku julge teo. Niipea kui ta Velazquez'e käsu oli saanud, sõitis ta kogu oma laevastikuga viibimata Santiagost Trinidadi, kus ta ekspeditsiooni relvastamise ja varustamise

täies rahu ja korras lõpule viis ja siis säält 18. veebruaril 1519. a. merele purjetas.

Laevastik, millega kaasas oli ka nelisada hispaania sõdurit, kakssada indiaanlast, kuusteistkümmend ratsameest ja neliteistkümmend kahurit, liikus edesi kaudu Yucatani randa, maabus kord Cozumeli saarel ja tüüris siis otse Mehhiko randa. Chiahuitztlal lähedal võttis Cortez maa harilikul viisil Hispaania omanduseks ja asutas Villa Rica de Vera Cruz'i asunduse, kuhu ta hispaania valitsus-ametiasutise asutas. Uued ametikohad jagas ta oma truude poolehoidjate vahel ja need valisid tema, täpselt kõiki ettekirjutatud vorme täites, hispaania krooni kohalikuks kindral-kapteniks ja ülemkohunikuks. Seeläbi omandas ta õigusliku tiitli, mis talle võimaldas ja lubas end kategooriliselt maksma panna ka oma vallutusväes olevate Velazquez'i poolehoidjate juures, ja mitmed karistus-sälgad, mis maavalitseja talle järele saatis, rahuliku kokuleppe teel oma poole võtta üle.

Nii algas ta oma väikese hulgaga sõjakäiku tundmatusse, kus sõjakas rahvas, seda arvas Cortez juba ette, sügugi mitte mõõka tõmbamata väikesele sissetungijate salgale ei alistu.

Cortez Mehhiko teel.

Cortez ei teadnud maast, mis ta ees laiutus, midagi muud, kui et sada tundi teed sisemaale asuvat vägev indiaanlaste riik, mille südames tuhandetorniline kuldne linn. Selle riigi üle valitsevat ja seda linna hoidvat üks verejanuline kuningas, nimega Montezuma; selle asteekidevürsti piiramatust võimust ei jõudnud ranna indiaanlased talle kunagi küllalt rääkida. Kogu ümbruskaudne laiaulatuslik maa maksvat talle makse kullas, väärtasjus — ja noortes inimestes, keda asteekide ebajumalale sadade viisi ohverdatavat.

Paljude penikoormate kaugusel ümbruses ägas maarahvas selle verise hirmuvalitsuse all — missugune asjaolu targale ja julgele hispaanlasele oli väga kasulik, sest juba ranna läheduses

Cempoallas võeti ta vastu lahtiste kätega kui kauaigatsetud vabastaja asteekide verisest ikkest.

Kõigest hoolimata oli Cortez siiski väga ettevaatlik ja indiaanlaste vastu veidi umbusklik, kuid nende poolt pakutud sõpruse võttis ta siiski vastu ja kasutas seda oma otstarbeks. Ta jutustas neile, et teinepool seda suurt merd, mille üle ta oma laevadega siia tulnud, valitsevat üks Montezumast veel palju vägevam vürst täis armu ja hädust, ja tema olevat tulnud, et vastu võtta indiaanlaste auavaldusi ja see meretagune valitseja ei nõudvat neilt ühtki inim- ega veriohvrit — ei midagi muud kui ainult kulda. Ja Cortez oli küllalt ettevaatlik ja inimlik, et nõuetavat kullamaksu pärismaasil mitte vägivallaga ei võtnud; ka oma meeskonnas pidas ta kõva korra ega luband toorust ja ülekohut punaste vastu. Nii sai ta teekonna alul pärismaaslasiga hästi ja rahu läbi. Igasugu päälepanud maksudega olid nad ju harjund, seepärast tõid suure meretaguse muinasjutulise valitseja saadikule vabatahtlikult kätte oma varandused.

Juba enne kui Cortez Cempoallast edesi marssis, jõudis sinna tema juure asteekide kuninga saatkond. Oma salakuulajailt oli Montezuma juba kuulda saanud haruldasest valgest võörast, kes kiitlevat end olevat ühe temast veel vägevama kuninga saadiku. Ta laskis paluda, et hispaanlased mitte ta maale ja linna ei tuleks, sest tema ja ta rahvas olevat vaene ega jõudvat seepärast võõraid mitte küllalt kohaselt vastu võtta. Kuid kingitused, mis ta kaasa oli saatnud, tunnistasid tema sõnad kohapääl valeks, sest need olid nii suurepärased, et Cortez ja ta kaaslased küllalt ei jõudnud imestada.

Sääl oli üks päikest kujutatav vankratta suurune ketas selgest kullast ja suurepäraselt välja töötatud; selle väärtus võis küll olla 20.000 kuldpiastrit. Siis tõid Montezuma saadikud ühe teise ketta, veel suurema kui esimene, puhtast raskest hõbedast. See kujutas kuud paksus kiirtepuhuras, ja selle pinna olid lõigatud imelikud kunstlikud

kujutused. Kolmas kingitus oli kiivri täis kõige puhtamaid kullateri, nii nagu neid mäekaevandusist oli leitud, umbes 3.000 piastrit väärt, hispaanlaste silmis aga veel väärtuslikum, sest et sellest võib otsustada, et maal on rikkalikud kullakaevandused. Pääle selle toodi veel kakskümmend kuldparti, täpselt ja väga maitsekalt looduse järelle kujutatud; siis koerte, tiigrite, lõvide ja ahvide kujud ja viissada kuldset kaelaketti, hõbeda ja kullaga kaunistatud, kõige kaunimate lindude sulekimbud ja lehvikud ning lõppeks kolmkümmend pakki kirjude sulgedega tikitud ja kirjatud puuvillariiet.

Mõistagi, et midagi kohasem polnud võõraste saagi- ja uudishimu äratamiseks, kui kallid kingid, ja Cortez vastaski saadikuile viisakalt kuid kindlasti: tema olevat oma keiserlikult isandalt kauges Hispaanias saanud kindla käsu ja ülesande, asteekide kuninga oma valitseja mõju- ja käsualuseks nimetada, ja et ta selle kõrge ülesande ainult isiklikult võib sooritada, on ta kohustatud igal tingimusel Mehikosse tulema. Selle vastuse juure ta jäi, hoolimata saadikute palveist ja ähvardusist.

Juba Cempoallast saatis Cortez Hispaania kuningas Karl V aruande oma senniseist seiklusist ja sellele lisaks ning uskumapanevaks kinnituseks veel suurema osa seniomandatud kallasasju. Oma vahekorda Velazquez'iga käsitas ta sääljuures ettevaatlikult ja tarviliku diplomaatiaga ja palus teda enast tunnustada ja kinnitada temast esmakordselt nähtud ja vallutatud maa- maavalitsejaks ja ülemkohtunikuks. Selle kalli kauba lastis ta oma parimale laevale, mis ka õmelikult, kuigi suure hiljaksjäämisega Hispaaniasse jõudis. Ülejäänud laevad lasi ta kui merikõlbamatud randa joosta, et arale ja Kuuba maavalitseja poole hoidjale meeskonnale, kes oma juhi vastu kord isegi juba mässutule olid sütitand, tagasitee ära lõigata. Siis alles algas ta oma päris aleksandritekonda läbi indiaanlaste riigi Mehhiko päälinna.

Vera Cruzei jättis ta maha 150 meest, kes sinna kindluse pidid ehitama, ja

nende pääliku säadis ta ühtlasi Cempoalla indiaanlaste valitsejaks. Oma asunduse ja sisemaale marssiva väe seljataguse julgeoleku kindlustuseks oskas ta asja nii säada, et suurem osa linna tähtsamaist kodanikest ja arvurikas pärismaalaste väehulk Mehhikosse kaasa tuli. See Cempoalla rahvas sai talle edespidi truuks liitlaseks.

Kindlas marsikorras läks nüüd see sõjavägi, mis koosnes 350 hispaanlastest ja mitmest tuhandest indiaanlasest läbi Cempoalla maakonna, ronis üle mäeselgade üles Anahuc'i kiltmaale, sammus isegi ühest kõrvest läbi, kunni jõudis Tlätlanquitepec'i linna. Siin nägid hispaanlased esimest korda tutud kividest hästi ehitatud maju, ja leidsid kõikjal võõra kuid kõrgesti arenend kultuuri tunnusmärke.

Säälselt päälikut või kaazikselt küsides, kas ka tema on Moktezuma maksualune vasall, sai Cortez inestava vastuse:

„Kas siin on üldse kedagi, kes ei oleks Montezuma vasall?“

Cortez ei lasknud end sellest vastusest sugugi heidutada, vaid asus päälikule selgeks tegema, et Montezuma sugugi ei ole kõige laia ilma valitseja, vaid et on veel palju teisi ja suuremaidki vürste, kes aga on kõik Hispaania kuninga vasallid ja seda endale koguni suureks auks peavad. Ka Montezuma peab saama kogu oma rahvaga selle vägeva valitseja vasalliks ja maakaaziksel poleks seepärast midagi paremat teha, kui end kohe anda selle eurooplase majesteedi teenistusse. Ühtlasi tegi Cortez temale ettepaneku, et ta ma sõjamaksu kullas kohe ära tasuks, mis puhul ta saaks suure au ja šoodustuste osaliseks; keeldub ta aga sõna kuulmast, siis järgneb karistus möödapääsmatult.

Kaval päälük oli aga ainult Montezuma käsul nõus oma varandusi välja tooma, ja Cortez jäi sellega ka lõppeks rahule, et mitte soetada endale seljätäha vaenlasi. Ka teiste ümberkaudsete indiaanivürstide saadikud võttis ta lahkesti vastu, hoolimata sellest, et nad tõid kaasa väga piskud võõruskingid.

Paul Gauguin

Flöödimängija

Temal oli kõige päält vaja neilt teateid koguda Montezuma üle ja selgusele jõuda suhete kohta, mis vahekord neil oli selle türanniga. Siis jätkas ta oma teekonda Mehhiko poole, hoolimata sellest, et isegi ta Cempoalla sõbrad teda seda tegemast tõsiselt hoiatasid.

Suure Tlascala linna juures astusid talle indiaanlased esimest korda vaenulikult vastu. Raskete võitluste kestes väga sõjakate suguharudega, pidi Cortez end ühel künkal asuvas eba jumala templis kindlustama, kust ta tegi väljatunge pea siia, pea sinna ümbrusesse vaenlaste korratute salkade pääle, ja hävitades nende külasid, andis ta neile tunda oma üleolekut. Öhtuks tõmbus ta aga ikka tagasi oma kindlusse.

Neis võitluses olid kaasasolevad vähesed ratsanikud Cortezile eriti kasulikud, sest hobused olid punastele täitsa tundmatud, ja kui toredais riistus täitsa tundmatud lahinguhobused indiaani sõdurite tihedaisse hulkadesse tormasid, tekitasid nad igal pool suurima ka-

buhirmu, seda enam, et jäigad*) puuvillariided, mida nad kandsid, neid põgenemisel väga takistasid.

Pea nägid punanahad, et nad oma suurest arvulisest üleolekust hoolimata midagi ei suutnud teha eurooplaste väikesele hulgale; seepärast katsusid nad kavalusega. Nende päälükud tulid Gortezi juure, palusid kahetsedes andeks ja tunnustasid endid kõikvõimulise valitseja vasallideks, keda Cortez neile tõlgi läbi kui kogu maailma isandat laskis kirjeldada. Kuna nad nüüd toiduaineid tõid ja hispaanlasiga jutul olid, uurisid nad hoolega kindluse sise-must, et edespäidi öösisel päätungimisel kohta ja paika tunda.

Cortez oli aga selle plaani ühelt vangilt välja pigistand ning oli valvel. Kui seepärast ka indiaanlaste kavalus midagi ei aidand, pakkus nende ülemjuhataja ühes viiakümne suursugu Tlascala kaaziksega lõppeks rahu. Cortez oli sel-

*) jäik [-ga] — kange, paindumata.

lega hääle meelel nõus, sest juba oli sõdurite seas maad võtnud üldine hirm, et nad pika päale ikkagi ei suuda vastu panna vahvate punanahkade ülevõimule, ja läks tarvis juhi kogu kõnekunsti, et mässumõtteid neis maha suruda.

Päale selle, kui Cortez oli asund mõne aja äraootaval seisukohal, läks ta lõppeks oma meestega, pääliku tungivail kutseil Tlascala, see tähendab Leiva, maakonda ja selle samanimelisse toredasse päälinna.

Kuidas olid hispaanlased imestunud, kui nad siin eest leidsid suured, mõnusaalt sissesäetud elumajad, avara turuplatsi, kus kõike osta võis, nagu nende kodumaalgi: liha ja aiavilja, puuvilla-seid riideid ja portselaani, mis polnud mitte halvem hispaania omast, süsi ja arstirohutaimi ja kuld ehteasju hulganä. Olid isegi olemas avalikud saunad ja habemeajamisärid, kus iga üks võis lasta mõnusasti oma pääd pügada ja pesta!

Maakonna- ja linnavalitsus oli midagi vabariigi sarnast, ja avaliku julgeoleku eest kandis hoolt suur ametnikkond. Elanikud pidasid endid üleval usaldavalt ja truult, sest Cortez oli neid veendumä pannud, et ta ka vägeva Montezuma oma kuningale alistab. Nemat ise põlgasid ja otse vihkasid asteekke ja nende ebajumalateenistust, millele nii palju nende noormehist, keda kavalusega või sõja ajal püüti, veriseil altareil oli ohverdatud. Olles sõjakad ja vahvad, olid nad seni Montezuma hirmuvalitsusele teataval määral vastu pannud, kui et pigemini loobusid nad soolast, kui et kokku puutuda mehhikolastega, kellel olid järvelaguunides soolalademed.

Kui Montezuma kuulda sai tlascalaste allajäämisest, kes ju isegi temale senniajani olid suutnud vastu panna, saatis ta uuesti ühe veel suurema saatkonna Cortezi juure, kingitusena kaasa saates terve varanduse kulda ja puuvillariiet. Kuid jälle ja tungivalt kordas ta nõuet, et hispaanlased tema maale mitte ei tuleks; pigemini hakkab ta juba vabatahtlikult maksu maksma.

Cortez aga jäi muidugi oma otsuse juure. Seepäale sai ta Montezumalt kutse, tulla esimesse asteekide linna Cholula'sse, ja kuigi tlascalased teda hoiatasid, võttis ta kutse vastu ja marssis toredasse tornirikkasse linna sisse. Ta ei viivitand aga sugugi end talle ja ta meestele tarvitada antud laialdasis ruumes tublisti kindlustamast, sest võis tähele panna, et Montezuma teda siin kui hiirelõksus kavatses kinni püüda. Kui ta siis ühe ristitud indiaanlanna läbi, kes tõlgina tema juures teenis, Montezuma salakavalate plaanide üle oli täitsa selgusele jõudnud, otsustas ta kiire tegutsemisega vastaseist ette jõuda. Ta laskis linna-päälikud ja ümbruses asuvate vägede juhid oma juure võõrusele paluda ja vangistas nad kõik säääl järsku ja ootamata. Juhtideta jäänud, andsid endid asteeki sõdurid vabatahtlikult alla, seda enam, et Cortez neile lootuse andis, et ta lõpu teeb asteekide kuninga hirmuvalitsusele, mille all ka sõdurid, nagu kõik muudki alamad, palju kannatasid.

Kui nüüd kõik palved ja ähvardused, kavalus ja vägivald ei aidand ja ka järjest tihenevad kingitused võõrast sissetungijat tagasi ei pidand, andis Montezuma lõpuks järele ja laskis ütelda, et ta võib „õnnelikul tunnil“ tulla.

Mehhikost vastu saadetud hiilgava saatkonna juhatusel läks nüüd väike hispaanlaste voor, mis aga sõbralikkude indiaanlaste suurte hulkade tõttu oli kasvand mõjukaks sõjaväeks, mõlema vägeva vulkaani Popocatepetli ja Iztacihuatli vahel asuvat orust läbi, kunni jõudsid üle piiri, kus neile toiduainetega ja põletismaterjaaliga rikkalikult varustatud korterid valmis olid säetud, sest siin suurte mägede lähedal oli tunduvalt külm. Siis läks teekond edesi, rippuvate aidade ja lõhnavate lillede linnadest Cuitlahuac'ist ja Iztapalapa'st läbi, kaudu Mehhiko järve laguuni kallast, — ja säääl paistiski juba keset suurt vett tornirikas hiiglalinn, hispaanlaste sennise vaearikka teekonna eesmärk.

Suursuguseimad kaaziksed ruttasid nüüd vägevast võõrast kingitustega kul-

las vastu võtma; mõlemal pool väevoori seisid kallilt riietatud elanikud, imestunult, pool umbusklikult, pool lapselik-üüdishimulikult võõraid kahvatu-nägu- sid tähele pannes. Erilise aukartuse äratasid neis säravais riistus ratsa- hobused oma raudriides ratsanikkega. Lõpuks läks tee üht laia tammi kaudu, siis tugevaist kindlustusist mööda, ja alles siis üle mitme silla minnes jõu- dis Cortez oma meestega viimaks asteekide imestusväärsele ja kuulsasse päälinna.

Oma kolmesaja hispaanlasega oli ta nüüd tulnud rannalt saja tunni tee sise- maale, läbi võõra maa ja sõjaka rahva, ilma et tal sääl juures muud kaitset oleks olnud, kui oma kindel tahtmine, vahva süda ja hää mõök. Võõraste il- mumise imelikkus ja saladuslik saatmi- ne vägeva Montezuma juure ühe veel palju vägevama ja suurema mereta- guse valitseja poolt ümbritses hispaan- laste salka pärismaalaste silmis üle- inimliku aupaistusega. Ja see ime oligi nende kõige kindlam kaitse neist ar- vuliselt tuhatkordselt üleolevate in- diaanlaste salkade vastu.

A s t e e k i d e k u n i n g a s .

8. novembril 1519. a. marssisid his- paanlased Mehhikosse sisse. Kas „õn- nelikul tunnil“, nagu indianivürst lah- kesti oli soovitanud — see oli küsimus, mis andis talle endale kui ka Cortez'ile rohkesti mõtelda.

Linna viiv päätamm oli kaheksa sammu lai, kuid siis liig kitsas suu- rele inimeste hulgalet, kes võõrastega ühes linna või säält tervituseks vastu oli tulnud. Kõik päälinna tornid ja õhvirtemplid olid täidetud imelikke võõraid nähatahtva rahvaga, ja kogu järv kubises uudishimuliste sõiduriis- tadele. „Polnud ju ka midagi imesta- da,“ arvas üks kirjamees Cortez'e saat- konnast, Bernal Diaz, „sest meiesugu- seid inimesi ja hobuseid ei olnud ju siin keegi enne näind. Kui olime mitmest sillast üle läind, seisis meie ees suur Mehhiko linn kõiges oma hiilguses. Ja meie, kes me lõpmatus rahvahulgas edesi sammusime, olime ainult üks kol-

mesajaviiekümne-meheline väike hul- gake; sääljuures olid veel kõigil meeles Tlascala ja teiste linnade elanikkude hoiatused ja neist soovitatud ettevaa- tusabinõud, et oma elu mehhikolaste juures kindlustada. Kui endale meie seisukorda kujutella, võib küll küsida, et kas tõesti on kunagi olnud mehi, kes nii julge ja kardetava ettevõttega vai- mis said!“

Hiilgava kaaskonna saatel, mille moodustasid kakssada kõige auväärse- mat kaazikest, tuli Montezuma ise lin- na päätanaval oma külalisele vastu, ja pea seisid mõlemad teine teisele silm silma vastu. Roheliste sulgede, kulla, hõbeda ja kalliskividega rikkalikult kaunistatud aujärjekatuse all, kantud oma riigi kõige lugupeetavamate koda- nikkude poolt. Kui ta aga Cortez'ele lähenes, astus ta istmest välja ja sam- mus väljalaotatud tekke kaudu talle vastu.

Kuningliku kaaskonna vürstid, nii kirjeldas seda Cortez keiser Karl V, olid kõik paljajalu, muidu aga kõrk üht- lasse õuevormi riietatud. Nad seisis mõ- lemal pool tänavat kahes reas. Tänav ise oli kena, lai ja nõõrsirge, nii et ühest of- sast teise võis vaadata, sääljuures aga siiski kahe kolmandiku tunni tee pikk. Kahel pool tänavat asetisid ilusad suu- red ehitused, osalt elumajad, osalt templid.

Montezuma sammus kesk tänavat ainult kahe saatjaga, üks paremal ja teine vasakul pool; kumbki neist toe- tas teda käe alt. Kõik kolm olid ühte- viisi toredasti ja maaliliselt riietatud, ainult selle vahega, et Montezuma kül- lite ehetega kaunistatud ja kuldtaldade- ga poolsaapaid kandis, kuna tema adju- tandid palja jalu käisid, nagu kõik teiseldki ümberkaudu; ka kandis ta pääs kimbu rohelisti sulgi, sest roheli- ne oli kuninglik värv. Keegi rahva seast ei tohtinud ta pääle üles vaadata; kõik hoidsid möödaminekul pää ja sil- mad sügavasti maas.

Kui Cortez kuingat nägi, astus ta hobuselt maha ja läks talle vastu. Siis võttis ta ühe pärlitest ja klaasteemañ- titest kaelaehete ja pani selle talle kae- la. Kui ta teda aga kaelustada tahtis,

hoidsid teda kaasmaalased tagasi, sest valitseja isikut peeti pühaks. Selle peale toimetas indiaanivürst hariliku tervitustseremoonia maa kombe järele; tema ja ta kaaslased puudutasid käega maad ja suudlesid siis seda, ja pärast seda kui ta Corteziga mõned sõnad oli vahetanud, tulid ka kõik teised indiaanivürstid, kes varemini kahe reas üles säetud olid, kindlas korras üks teise järele Cortezi juure, et talle ka omalt poolt ütelda maa kombe järele teretulemast.

Siis läksid kõik üheskoos, samuti kogu sõjavägi ja rahvahulk kesklinna poole. Ühte oma lähemaist kaaslasi, nimelt oma venna, käskis Montezuma Cortezi juure jääda ja teda käe alt toetada. Ta ise siirdus teise kaaslasega mõned sammud ette poole, kus talle üks teener korviga vastu astus, millest ta kaks vähjakujutustega kaelaehet võttis ja need nüüd omalt poolt Cortezele kaela riputas. Mõlemad ehed olid kokku lükitud punastest konnakarpidest, mis olid mehhikolaste juures väga suures väärtuses, ja mõlema küljes neist rippus kaheksa kuld-vähja, umbes 15 sentimeetrit pikad ja väga peenelt välja töötatud.

Seepäale sammus rong, kuningaga eesotsas, mööda tänavat alla kunni jõuti ühe suure ja kena lossi juure, mis oli varemini olnud Montezuma isa elukohaks, nüüd aga võõrastle mugavalt sisse säetud. Toaseinad olid kaunistatud kirjude puuvillaste vaipadega ja põrandad kaetud mattidega. Siin võttis Montezuma oma külalise käe kõrva-le, viis ta ühte avarasse saali, käskis teda istuda kõrgemale kohale, mis muidu oli säetud ainult kuninga jaoks, ja palus teda siin veidi oodata, kuna ta ise eemaldus.

Varsi tuli ta jälle tagasi hulga kullast ja hõbedast iluasjadega, kalliste sulgkimpude, kuuetuhande tüki mitmet moodi kunstlikult ja toredasti kujutatud puuvillariidega ja hiigla toiduainete hulgaga. Kõik selle tõi ta Cortezile kingituseks ja palus lõppeks oma külalist teda ennast ja kogu ta maa võtta oma käsutusse, sest ta ei kahtle- vat nüüd enam sugugi, et Cortez ei ole-

Cortezi vastuvõtt kuningas Montezuma poolt.

vat keegi muu, kui valgusejumal ise, kelle tagasitulekut paljud ennustused juba ammu teatanud. See valgusejumal oli üks valitseja preester ja uuendaja tolteevide suguharust, kes asteekide poolt kord võideti ja väga rõhuti. Et see preester asteekide inimohvrite vastu väga teravalt üles astus, aeti ta maalt välja. Nüüd käis ringi muinasjutt, et ta maonahast valmistatud nõidusliku laevaga üle mere idasse olevat põgenenud ja sääljuures pühalikult töötanud, et ta kord jälle tagasi tuleb ja oma riigi valitsemise järele enda kätte võtab. Usk selle messija tagasitulekusse oli iseäranis alama rahva seas väga laialdane, ja nüüd olid kõik tundemärgid selle poolt, et Cor-

tez see töotatu ongi, seda enam, et seda valgustusejumalat ette kujutati ka valgena, kõrge kasvu ja täiehabemega.

Kuningas Montezuma oli hispaanlaste tulekul nelikümmend aastat vana. Ta oli kõrge, sirge kasvuga ja nahavärvilt veidi valkjam, kui teised indiaanlased. Juukseid kandis ta lühikeseks lõigatult ja ainult kõrvade kohal ripnesid pikad tihedad käharsalgad. Pikeriigust nägu piiras hõre habe. Ta olek oli üldse lõbus ja lahke ja „kenanägemisega silmist“, nii jutustab Bernal Diaz, „paistis armastus ja tõsidus, selle järele nagu seda just oli vaja.“

Cortez laskis nüüd oma asukohas, mis ümbritsevate paksude müüride ja mitme torni tõttu oli kindluseks nagu loodud, vahid välja panna ja sissekäikudel vahid üles seada. Siis tegi ta teisel hommikul oma nelja ülempääliku saatel kuningale vastukülaskäigu.

Kogu kuninglik loss oli ehitatud aina ühetasaselt väljatahutud kividest ja siseruumide seinad olid vooderdatud marmor- jaspis- ja porfüürtahvlitega, mis olid lihvitud nii siledaks, et neis peegelduda võis. Kallid kangastööd ja sulgvaibad, mis linde ja lilli kujutavate ilutikandustega, tegid toad eriti elamiseks mõnusaks, õuedel kohisesid purskkaevud, ja järve ning kaanalite kohal asetused suurepärased rippuvad aiad. Sääraseid losse oli Montezumal terve rida.

Ühes neist lossidest oli sisse säetud laialdane zooloogia aid, kus suur teenijaskond talitas ja taltsutas mitmesuguseid haruldasi loomi. Teine neist oli mingiks isesuguseks muuseumiks, mille sarnast vaevalt keegi vana maailma türann on pidanud. Just nagu metsloomi peeti säääl puurides ja kindlates ruumides igasugu ebakujulisi inimesi, hiiglasi ja kääbuseid, küürakaid ja keda muidu veel neist õnnetumaist kuskilt kätte oli saadud, — ja väga tiheti käis kuningas Montezuma säääl nende oma õuenarride juures lõbutsemas.

Ühes teises lossis hoiti alal kõige väärtuslikumad eksemplarid ja kujutused kõigest, mis maal leidus ja sündinud. Säääl oli looma- ja taimeriiigi saadusi, puuvilja, elumaju, tööriistu, ise-

gi kuu ja päike, mis kuningas kullast kunstiliselt järele kujutada lasknud; suurtele aaloe kiupaberi lehtedele pidid õuemaalrid kõik tähtsamad sündmused, nii nagu kõige viimati hispaanlaste tulek oma ennenägematute hobustega, üles maalima, tulevastele põlvedele teadmiseks. Isegi maakaarte oli kuningas lasknud valmistada, mis Cortez'ele pärastistel sõjakäikudel osutusid väga kasulikeks.

Montezuma kuningliku õue juures valitsesid valjud kombed ja kindel, ettekirjutatud tseremoonia. Alati ümbritseti ja teeniti teda kolmest sajast suursugusemast indiaani perekonnast. Seejuures ei tohtinud teda aga keegi puutuda ega isegi tema pääle vaadata. Mingisugune tseremooniameister kandis kuninga tulekul alati tema ees kolme pikka ja peenikest keppi, mida nähes kõik inimesed sügavasti pidid kummardama, et nende roojane pilk kuninga püha isikut ei riivaks. Neli korda päevas riietus ta ümber, ikka tuluutesse ülikondadesse, sõi üsna üksinda toredas söögisaalis, kus talle iga päev kõik toidud ette kanti, millest ta siis soovi ja maitse järele valis. Ka söögiriistu tarvitati üksainuke kord. Tahtis kuningas oma kõrgemaid aukandjaid kunagi eriti austada, siis pani ta neile vahete-vahel oma toitustest midagi ette. Pärast sööki ulatati talle iga päev uus käepesuriist ja uus kallihinnaline käterätik.

Kuigi kuningliku aujärjepärimise õigus oli ühe perekonna käes, ei läinud see siiski mitte otse isalt pojale üle, vaid uus kuningas valiti iga kord kõrgemate aukandjate poolt. Enne Montezumat valitses ta vennapoeg, kes oli viimane valitseja sellest sugukonnast. Tänapäevgi aga elavad veel selle kuningliku perekonna järeltulijad Mehikis hispaania grandidena*).

Montezuma riik laotus kahesaja tunni kaugusele ümberringi. Penikoorimate viisi loksasid maa tähtsama vilja, maisi, põllud, mille vahelt paistsid tubaka-, banaanide ja kakao-istandused. Asteekid suitsetasid tubakat kok-

*) Grandid — aadelimehed, suurnikud.

„Graf Zeppelini“ einelauaruumis (v. lhk. 300).

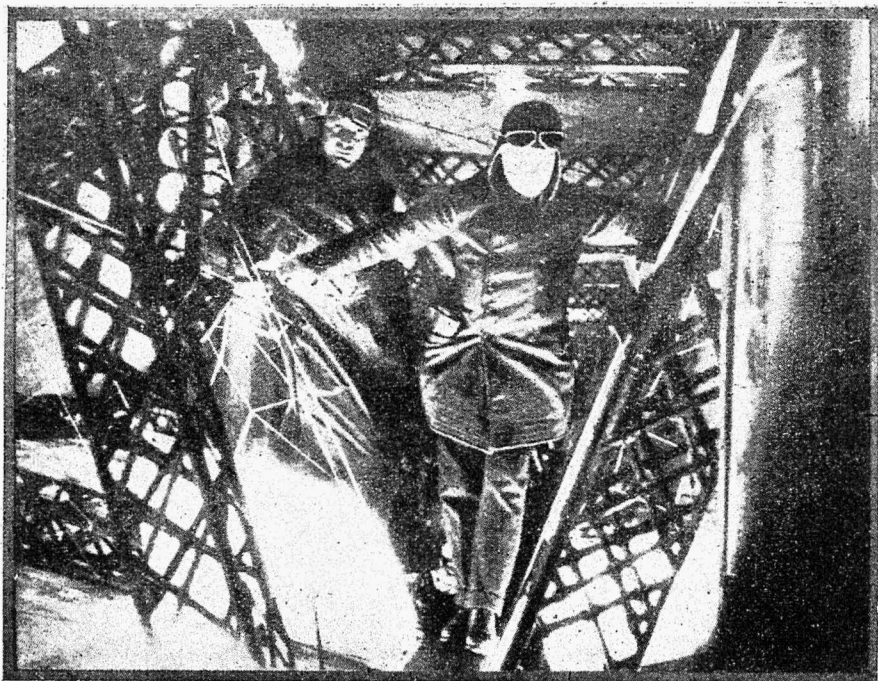
kurullitult sigarikujul, ja kakaoubadest ning suhkrupilliroo mahlast, mida ka mitmel pool kasvatati ja korjati, valmistasid nad ühe joogi — noh, arvake küll, missuguse? Muidugi, šokolaadi ikka! Šokolaad ongi asteekikeelne sõna, mida nüüd kõigis kultuurikeelsetes tuntakse ja mis teile iga kord, kui te oma sünnipäevavõõraid selle hää, magusa joogiga kostitate, tahab tuletada meele seda vana, Cortezist vallutatud indiaani kultuurirahvast.

Päale selle kasvas siis suurtes kultuuristandustes puuvillapõõsas ja aloe-selts, mille lehekiududest tehti paberit ja mille mahlast valmistatakse praegugi veel Mehhikos armastatud pulqueviina. Suuremas osas jõgedes leiti kulda, ja kõigist neist saadustest saatsid üksikute maakondade elanikud ühe osa maksude näol päälinna kuninga ja tema õuekonna ülalpidamiseks.

Päälinn Mehhiko asus kahe järve vahel, millest teine oli mageda ja teine soolase veega. Mõlemad järved olid

otstest laia kaanaliga ühendatud, nii et linn oli veega täitsa ümbritsetud. Kolmest küljest viisid laiad tammid linna, mis omakorda jälle kaanalitega risti ja põigiti oli läbi lõigatud. Vägevad sillad, mis olid sõjakorral kergesti äravõetavad, ühendasid üksikuid linnaajagusi, mis olid kõik omaette tugevad, ligipääsmatud saarkindlused. Majad olid suured, neljakandilised, mis oma lampkatustega nägid välja nagu hiiglatäringid, ainult et neil tihtipäele suured tornid päale olid ehitatud; sääraseid hooneid arvas Cortez Mehhikos umbes 60.000 olevat ja päälinna elanikkude arvu hindas ta umbes 300.000 päale. Ka kogu maal rannast kunni päälinnani elas rahvas tihedasti, nagu seda hispaanlased juba tulekul olid tähele pannud. Seepärast võis küll Cortezil ja ta vahvail kaaslasil oma väikeses kindlustuses olla tihti säärane meeoleu, kui käputäiel merehädalisil, kes on pääsnud kuhugi ilmamere väiksele saarekele.

(Järgneb.)

„Graf Zeppelini“ sisemuses (v. lhk. 300).

Mida võib väike sedel?

A. Kallits.

1.

Mälustamise kergendamiseks. Homseks õppida 60 saksa keele sõna... kuidas ruttu ja siiski põhjalikult teha?

Aganii: võetakse väike sedel, mis saadud paberpoogna võrdseteks osadeks lõikamisest. Sedeli ühele küljele märgitakse sõna eesti — teisele poolele saksa keeles. Näiteks: ühel pool — „ületöötamine“, teisel pool — „Überbürdung“.

Nii kantakse kogu soovitud materjal sedelitele, need võetakse pakki ja lehitsetakse nagu mängukaarte vaadates sedeli esiküljele ja katsudes enesele vastata, mis seisab teisel küljel, kui et tea, vaadatakse järele. Pea selgu, et sõnad juba nagu iseenesest meele jäänd. Nii võib lahedasti õppida päevas palju sõnu ja iga päevaga suurenevad sedelite pakki sageli lehitsedes, korrates, on kuu lõpul kõik kuu ajajooksul õpitud sõnad värskelt meeles.

2.

Õpite ajalugu. Kriipsutate tähtsamad kohad alla, et meele jääksid paremini.

Selle asemel sedeli meetodi tarvitaja teeb nii: kirjutab õpitava teate sedelile — ühele poolele küsimusena ja teisele — vastusena. Näiteks: küsimuse poolele „kes moodustasid esimese triumviiraadi?“ Vastuse poolel: Caesar, Pompejus ja Crassus.“ Või loodusteadusest — küsimus: „palju on kehas vett?“ vastus: „59%.“

Hoiatus: kui aine alles õppimiseisukorras, siis ei tule sedeleid segada, vaid pidada selles järjekorras, nagu õpiaine on antud raamatus.

Kui asi „klaar“, võib sedelid segada, et küsimused järgneksid üksteisele ootamatult, nagu tavaliselt eksamil, vastamisel olles.

Selgub, et mõned andmed jäävad meele paremini kui teised.

Võib jaotada sedelipakid kolme ossa: 1) „nõrgad“ (veel mitte meele jäänud), 2) „rahuldavad“ (juba meeles), 3) „hädad“ (tõesti pähe jäänud).

Mõne aja pärast lehitsetakse kõik pakid läbi, selgub ka, et mõnigi sedel tuleb viia alamasse või kõrgemasse „klassi“. Kui „nõrkade“ klassis enam ühtegi sedelit ei ole, on aine selge. Muidugi — alati on kordamine õppimise ema.

Reegleid: 1) olla tähelepanuga asja juures, 2) liig palju kordi üht ja sama mitte korrata, 3) õppida mõõduka kiirusega.

3.

Sedel-sõnastik. Igaüks saab odavasti ja tuluga valmistada omale sõnastiku — teatavasti on sõnastikud kallemaid raamatuid.

Kirjutatakse laenatud sõnastik sedelitele — see võtab küll 2—3 nädalat aega — 2—4 tundi päevas, aga selle eest saab võõraimgi keel nii kauase sõnastiku lehitsemise juures õige koduseks ja paljud sõnad jäävad meele juba sedeleid nendega täites.

Ka sedeli sõnastik on alfabeedilises järjekorras. Tema tuleb asetada pikka, kitsasse karp.

Nüüd väike pahema käe liigutus — sõrmega tõmme — soovitud sõna ilmub karbis nähtavale ja vaatame teiselt poolt tema tähenduse — igatahes kiirem, kergem, kui paksu raamat-sõnastiku lehitsemine.

4.

Tsitaatide kogu. Väljavõtted teiste töödest on sool oma mõtetele. Lühikesi (need ongi kangemad) tsitaate võib kanda sedelitele, mis jällegi säada alfabeediliselt selleks sedelite nurkadele märgitud tsitaadi sisu näitavate lööksõnade järele. Niisugune tsitaatide kogu on varaait mõtetele, mis kogutud hädäest raamatutest ja mida tuleb sageli mälus värskendada.

5.

Iga silmapilk on kallis, ei kordu. Seepärast peame alati olema tegevuses, enne kõike aga teadma, mida peame tegema ja kavatseme.

„Tegevus ja kavatsused“ võib olla ühe sedelipaki esisedeli päälkiri. Tekib mingi tulus mõte — kanname tema kohe sedelile, et ei ununeks: mida teha saame, seda ei tohi unustada ega jätta tegemata.

6.

Oma ümbruskonda uurime alati — mis on meie ümber, mis olud valitsevad: hinnad, isikud, säädused, asjad — on nad meile tuttavad — saab meie tegevuis olla kindlam, julgem. Nii siis: kõik tunda õppida üldjoontes.

Eri sedelipaki sisuks võiksid olla: „Teated“. Alaliselt uuendugu, täiendugu nemad.

7.

Päevaraamatuid peavad paljudki. Tavaliselt õhtuti, kui on eelnenud tähtsam päev, vaadatakse elatud päevale, sündmustele, seiklustele tagasi ja kantakse muljed päevaraamatu valgetele lehtedele.

Päevaraamat on hää materjaalide, andmete kogu enese vaatlemisel ja parandamisel.

Sedel-päevaraamatu paremusi: 1) märkmeid sedelile võib kanda igal vabal silmapilgul, juhtugu see kas või pidulauas või kirikus, muljeid fikseerida värskelt, „auravatena“, kuna õhtul paljugi iseloomulikku meelest ja südamest haihtund; 2) päevikut kirjutades tõesti vabal ajal, kus muu, süvenemist nõudev pole võimalik, hojame õhtuse aja ($\frac{1}{4}$ —1tund) kokku muuks.

Sedel-päevikus asuvad sedelid neile kantud sündmuste ajalises järjekorras. Ühe päeva sedelid võib eraldada värvilise vahesedeliga.

Sedel-päeviku jaoks on pikk, kitsas karp, kus sedelid asuvad serviti püsti nagu eespoolsetelgi puhkudel.

A. Kaasinen

Soomlane

Pisiskulptuurist.

Pisiskulptuur on hoopis omalaadne ja huvitav kunstiala. Kunstiajalugu tunneb ka suuri kujurajajaid, kes erilise huvi ja innuga pühendund pisiplastikale. Erilise koha ses pisiplastikas omavad põhjamaa rahvad — rootslased ja soomlased. Neil mail on rida kunstnikke, kes kõige lihtsamate abinõudega lõikavad vähenõudlikust kasepuust huvitavaid ja kunstiväärtuslikke kujutusi.

Siin ülal leiate ühe säärase soome kunstniku Albin Kaasise puukuju „Soomlane“. Harilikult säärase kujude kõrgus ei ulatu üle ühe jala. Tööriistaks ta valmistamisel on — puss. Pussiga lõikab kunstnik inimnäod ja vormid nii huvitavalt ja veenvalt puusse, et meie ette kergib inimkuju nagu endastmõistetavalt, unustame täiesti materjaali väheväärtuslikkuse ja imestame, kuidas lihtne kasepuutükk võis muutuda sääraseks imeks. Harilikult need pisi-

skulptuurid on karikatuurid. Neis, nagu näete ülalolevas „Soomlaseski“, on võetud üldised vormid jämedajooneliselt ja märgit ainult nende üldine vorm. Vaadake kuidas siin on laia ja julge lõikega tehtud kuub, püksid, saapad, kuidas hooletult kuklasse lükatud mütsi alt paisab jonnakas ja iseteadlik nägu. Ja see nägu on lõigatud sama lihtselt, teravalt ja kandiliselt nagu kõik muugi. Ümmarguseks tegemine, viilimine ja lihvimine võtaksid sääraselt teoselt kõik ta ilu, huvitavuse ja iseloomu. Harilikult on sääraseid skulptuurid kergesti värvitud vesivärviga, mustad kohad tindi või tušiga.

Kas noorusmaalasist kedagi ei huvitaks proovida säärast tööd? Paljud teist teevad ju katseid joonistamises ja maalimises, miks ei võiks siis proovida pussiga kase või leppapuu kallal oma võimeid?

Noored.

Pika Veisi.

Ei iialgi elu me maha ei jäta,
 elu kaugusest saabub, on suur,
 ta voolamist algab, kui hämaras läte
 samal rajal, mis alati uus.

Uks avatud on, oli pärani lahti,
 vastu paistis sääli tervitav kiir
 ja ise aina suurendas, kasvatas tahte,
 elu laiaks sai, kadus eest piir.

Uks sulgunud oleks, me tõusime püsti,
 käsivartes meil pakitses ramm!
 Tee ellu meid kandis, üks määratu rüsin,
 süda kindel kui enese samm.

Me tee viib meid üles, rind ohjeldab tüüri,
 meie tee pole endise seur.
 Ei kohuta lained, ei kauguste müüri
 meie vene lõõb, purustab keul.

Me lahesuul, tuul lükkab, mandril ei püsi,
 tahe kannab meid määratus vees.
 Mis teised, me laeval, me nendelt ei küsi,
 ulgumeri vaid võitmiseks ees!

NOORTE VALD

Minu esimene päev koolis.

Paul Tõldsep.

Mäletan, et õppisin lugema pisut enne kui veel olin seitsmeaastane. Alul oli asi väga visa, nii et kasuema, kes mind õpetas, oli väga vihane ja sageli pani isegi nurka.

Mulle meeldisid eestikeelsed raamatud küll, kuid kui kasuisa tõi kätte mingisuguse venekeelse füüsika õpperaamatu, siis lugesin seda niisama automaatselt, et ei teadnud isegi, millest sääl jutt. Kasuisa aga ütles, et raamat

olgu ükskõik missugune, lugema tast saab õppida ikkagi.

Nii anti mulle veel teine raamat, kogu poolest üsna väike, kuid nii pisikese trükiga, et vaevalt nägin lugeda, ehki mul olid „teravad silmad“ — nagu seda ütles kasuema. Selle raamatu nimi oli „Uus testament“, kuid ka „õndsas“ vene keeles, millest ma rohkem ei mõistnud kui: Jeesus, Kristus, Jumal ja variser.

Füüsika raamat oli või sellegipool-
lest huvitav, et sääl oli hulk pilte, mil-
ledest paremini jäi mul meele lennuma-
sin, mis rippus pallitaolisena õhus. —
Testamendis polnud aga ainustki pilti
ja seetõttu ei meeldind see lugemine
sugugi, päälegi kui mind karistati
peaaegu iga rõhu valesti häädamise
juures. Sellepärast lugesin ikka lehte
5—10 päevas edasi, kuid selle eest re-
bisin neid raamatu lõpust samapalju
välja. Nii saabusin viimaks „õnneli-
kult“ keskpaika, kus kohtasin vaid
raamatu kaane. Raamat oligi läbi.

Kasuisa muutus seepäale väga pa-
haseks ja ütles üsna kurjal toonil:
„Või sina, krants, kisud lehed välja.
Ei taha vene keelt õppida... Homme-
päev saadan su kooli. Küll sa siis
saad kolki, kui vene keelega hakkama
ei saa...“

Palusin küll nii, kuid mõistsin, et
ärgu mind viigu ikka, kuid kes hoolis
sellest. — Mulle pandi füüsika ja kate-
kismus kaasa ja tükk võileiba paberise-
se, hüppasin kasuisa kõrvale rekke ja
sõit kooli poole algaski.

Tahvel ja raamatud kaenlas, sam-
musin kasuisa saatel läbi klassitõa õpe-
taja tupp. See vaatas minu raamatud
läbi ja ütles, et neist ei kõlbavat üks-
ki. Miks, sellest ei suutnud aru saada
kasuisa parimal tahtmisel. Mina muu-
tusin ka palju rõõmsamaks, kui õpe-
tajahärä näitas, et mulle minevat
tarvis suurte tähtedega raamat, kus
leidus hulk pilte ja lugemine üsna lihtne.

Varssi lahkus kasuisa ja õpetaja as-
tus minuga klassi. Kära vaikis ja iga
õpilane sibas oma kohale, kuhu tarre-
tas nagu jääpurikas. Mind asetati esi-
messe pinki, kantslist pisut paremat
kätt õpilase Hugo Pärna kõrvale. Õpe-
taja tähendas koguni, et üks uus õpi-
lane on tulnud juure, ning püütagu saa-
da sellega sama hästi läbi kui mõne tei-
segagi. Pääle selle astus ta kantslisse,
pidas venekeelse palve, mille järele
lauldi „Jumal, keisrit kaitse sa“, kuid
vene keeles.

Algas usuõpetuse tund, kus seletati,
et valaskala olevat neelud Joonase.

Mina mõtlesin küll ja küll, kuid ei
saand seda seedida kuidagi, et Joonas
ellu jäi, kui kala oksendas ta välja. Mi-
na mõtlesin, et pidi sel loomal olema ik-
ka suur kõht, nii et mees elada võis
üsna vabalt. Kuid kuidas tal püsis hing
veel sees, see muutus mulle üsna küsi-
märgiks... Tund lõppiski ja ma ei
saand sellest otsa ega aru, ehkki mõt-
lesin kogu vaheaja.

Järgmine tund oli rehkendamine.
Mulle anti üks raamat, kus olid liitmi-
sed ja jagamised jne. Mina tegin neid
suure hoolega, nii et ei läind kümmet
minutitki, kui kõik, mis üles anti, oli
tehtud.

Õpetaja laskis teisel klassil parajasti
pääst rehkendada ja mina arvasin, et
ma ka pean kõigest võtma osa, mille-
pärast vahetevahel näpu ajasin püsti.
Tema istus just minu selja taga pin-
gi otsal ja löi näpuga külge: „Noh, sul
juba valmis. Teised pole saand haka-
tagi!“ „Jah!“ mõönsin mina.

Nii küsis ta minult veel vist üle
kümne korra, kuid mul oli ikkagi õi-
gus. Siis võttis ta mu tahvli, vaatas
arvutused üle ja kirjutas alla: „horo-
šo“. Oli ise näost rõõmus ja lausus peh-
mel häälel: „Tule, poja, siia pinki ja
hakka nendega rehkendama. Sinul ei
ole esimeses klassis midagi teha!“

Minu häameel oli lõputu. Nii siis:
juba esimesest päevast pääle sain kiita
ja olin juba teises klassis. Mõtlesin:
kui homme teise klassi läbi teen, saan
ülehomme juba kolmandagi läbi ja võin
minna tagasi koju. Sellel koolil kolm
klassi oligi.

Olin nii joovastatud, et enam pa-
rimal tahtmisel meele ei tule, millised
olid järgmised tunnid. Mäletan, et
läksin ülevas meeleolu koju ja arutasin
ise: „Ega see koolielu nii hull polegi!“

Sellest päevast saadik olin kooli sõ-
ber ja ei tahtnud puududa üht tundigi.
Hariduse juured hakkasid minus sisen-
duma ja mida enam ma koolis käisin,
seda sügavamale nad kasvasid.

Raadiovastuvõtja «haigustest».

Dipl. ins. F. Maltenek.

Nii mõnigi vastuvõtja on kas kidur juba sünnilt või ta jääb järsku töövõimetuks — haigeks. Siis katsub iseehitaja oma jõuga häda kõrvaldada ja tihti see õnnestubki. Võhik aga saadab aparadi raadio-tohtri juure; selle tublidusest siis oleneb, kas paraneb vastuvõtja või jääb talle viga ikkagi külge. Viimane juhus on kaunis igapäevane nähtus; selles on osalt süüdi meie raadio-tohtrid, osalt aga ka asjaolu, et võõra ehitatud aparadi parandamine on üldse märksa raskem kui oma ehitatud.

Nii siis, on vastuvõtja valmis ja selgub, et temal on puudusi, ärgu otsitagu abi kõik-sugu asjatundjailt, vaid katsutagu leida abi oma jõuga! Selleks on tarvis palju kannatust, kuid kellel pole viimast, see ärgu üldse hakaku „raadiot“ ehitama. Hääd tahtmise, kannatuse ja kasulikkude näpunäidete abil võib kõrvaldada nii mõnegi vea; kui vastuvõtja pole „kidur sünnilt“, s. t. halvasti ehitatud algusest pääle, siis on ikka võimalik teha ta „terveks“.

Alljärgnevad read tahavad juhtida tähelepanu mõnedele põhjustele, mis pahatihti on vigade allikaks, ilma et aparadi omanik seda aimaksiki.

1. Lambid kõlisevad; väiksemal kui pörotusel kuuldu nagu kirikukellade kõlin. Harilik abinõu selle kõrvaldamiseks on vetruvad lambipesad. Kuid tihtiigi vähendab see ainult kõlinat, ei kõrvalda teda aga sootuks. Kõige suurem mõju on audioni ja kõrgeageduslampide vetruvale pesale kinnitamine; vahest aitab ainult audioni pesa ümbervahetamisest. Põhjalikult kõrvaldub aga viga, kui valida audioniks teine, kohasem lamp. Võtke näiteks Philipsi A 409; Telefunkeni RE 64 jne. audioniks, ning harilikult kaob kõlin ka ilma vetruva pesata.

2. Vastuvõtja kipub uluma. Vahest ulub ta järjest, vahest ainult vahetevahel. See ulumine ei olene sellest, kas tarvitada reaktsiooni või mitte; tooni kõrgus jääb ikka üheks ja samaks. Mõnikord on ulumine alul üsna nõrk, kasvab siis aga järk-järgult kuni mõrgamiseni. Eriti tihti ilmub see viga kahe madalsagedusastme juures.

Põhjuseks on jällegi audioni lamp, milles helilainete mõjul kujuneb madala sagedusega õõtsumine. Üksik radikaalne abinõu on kohasem audion-lamp. Eriti täielikult kõrvaldab selle vea Philipsi A 409.

3. Vastuvõtjat ei saa täpselt häälestadada, sest täpsel häälestamisel kuuldu vile, mille tooni kõrgus muutub häälesta-

miskondensaatori aeglasel pöörämisel. Viga ilmub ühe, eriti aga kahe kõrgeagedusastme juures.

Põhjus: vastuvõtja pole nõutraliseeritud; kuigi ta ehk on „nöitroduün“, ei ole nõutraliseerimine täpne.

Tuleb katsuda paremini nõutraliseerida. On vastuvõtja aga halvasti ehitatud (üksikute osade ja juhede vale asetus, mittekohased kõrgeageduslambid jne.), siis ei saa ka kõige vilunum „asjatundja“ teda nõutraliseerida. Viga võib kaduda, kui alandada k.-s.-lampide anoodpinget; hädakorral võib tarvitada potentsio-meetrit, mis liilitatud nagu see kirjeldatud Noorusmaas nr. 5—6.

4. Valjuhääldaja toru on kähisev, mitteselge. Nõrgalt kuulmisel on vastuvõtt loomulik, valjumalt aga moondatud ja inetu tooniga.

Põhjus: liig madal anoodpinge madalsageduslampide jaoks. Võib ka olla ebakohane võrepinge, halb valjuhääldaja.

Valju vastuvõtt on puhtalt võimalik ainult siis, kui anoodpinge on vähemasti 100 volti. Lõpplamp peab olema suure võimsusega; võre eelpepinge peab vastama anoodpinge suurusele ja lõpplambi tüübile. Võimsad lambid nõuavad vahest õige kõrget võrepinget. Näiteks Philipsi B 403 tuleb anda 100 voldi juures umbes 18 volti eelpepinget. Häädel transformatoritel on toon siis väga puhas. Anoodvoolu kulu on aga õige suur, nii et kuiv-patarei kulub ruttu.

5. Kuuldu alaline sahin, ka siis, kui antenn ja maajuhe lahti võtta.

Põhjus: halb võretakistus; vahest ka puudulik isolatsioon aparadi osades.

Harilikud siliit-takistused on tihti selle põhjuseks. Tuleb tarvitada, näiteks, Loewe vakuum-takistusi.

6. Igasugu raginad, mis kuulduvad ilma antennita ja ilma maata, annavad tunnistust mingist puudulikust kontaktist.

Põhjus: kas halb jootmiskoht, kruviühendus või murtud juhe.

Viga võib peituda ka patareide või telefoni ühendusjuhedes. Eriti tihti juhtub seda, kui kütteakkumulaatori ühenduskruvid on kaetud rohelise oksüüdkihiga.

7. Käe mõju on liig tugev: käe lähendamisel hakkab vastuvõtja vilistama või uluma. Tarvitatakse liig tugevat reaktsiooni. Vahest soovitatakse selle pahe kõrvaldamiseks

metallist esiplaati, kuid see abinõu on ainult hädaasi. Liig tugeva reaktsiooni tarvitamine ei ole milgi juhusel soovitatav. Vastuvõtja tundelikkust ja tugevust tuleb tõsta mitte kõvema reaktsiooniga, vaid aparadi kadude vähendamise teel (paremad poolid, kondensaatorid jne.).

8. Kuuldub alaline terav viisin või õige kõrgetooniline vile, mis jääb alles ka siis, kui antenn võtta lahti. Ta kaob

aga otsekohe, niipea kui teine madalsagedusaste välja lüüda.

Põhjus: Resonants-nähtused madalsagedus-transformaatorites.

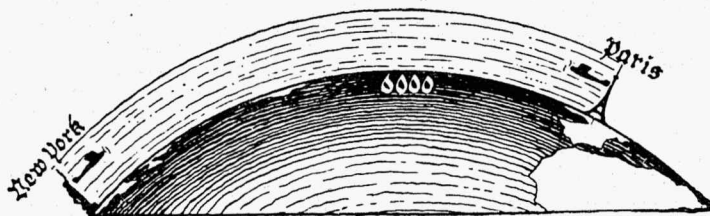
Viga kõrvaldub, kui üks madalsagedus-transformaator vahetada ümber mingi teisiti tüübilise vastu. Tihti aitab ka 100.000-oomiline takistus, mis lülitatud esimese madalsagedustransformaatori sekundärmähise otsade külge, s. t. paralleelselt selle mähisega.

Mitmesugust.

Suurim õhulaev ookeani vallutamaks.

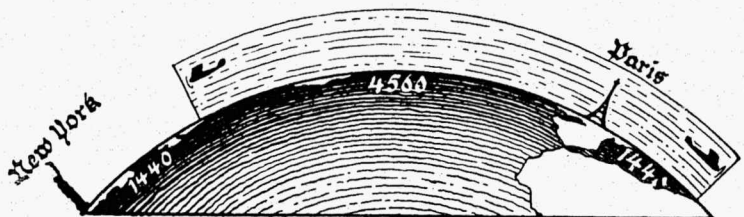
11. oktoobril 1928. a. kl. 7.55 hommikul tõusis õhku Friedrichshafenis (Bodeni järve kaldal, Saksa ja Šveitsi piiril) hiiglaõhulaev „Graf Zeppelin“, et alata teekonda Ameerikasse üle Atlandi ookeani. Sest tunnist päale kuni õhulaeva saabumiseni Ameerikasse 15. oktoobril jälgis kogu maailm põnevusega inimese julget võitlust loodusega. Niikaua, kui ilm oli soodus, edenes lend suurepäraselt: hiiglane liikus õhumeres edasi 100—120 km kiirusega tunnis. Atlandi kohal algas aga raske võitlus tugevate tormidega, mis vähendasid kiirust kuni 50 km tunnis ja kipusid liiga tegema õhulaeva hiigla-kerele. Võitis seekord siiski inimene ja „LZ 127“ saabus New-Yorki rahvahulkaade vaimustaval vastuvõttel. Tal tuli teel viibida maandumata. Õhus võeti

ette ka väikeste vigastuste parandusi, mis tormine tuul oli tekitanud. Reisi-
jaid „Graf Zeppelinil“ oli kaasas 60 inimest. Nendele pakub õhuhiiglane mõnusamat reisi kui kiirrong või tore aurik. Mugavuste eest on igapidi hoolitsetud. Kabiinid on sisse säetud nii puhkuseks pärast lõunat kui ka ööseks magamiseks. Pesemisruumides on tarvitada sooja ja külma vett. Köök keedab ja küpsetab elektriga. Söögi-
nõud on hõbedast ja kallist portselaanist. Raadio ühendab õhusviibijaid maapäälse ilmaga. Kabiinid asuvad gondlis õhulaeva kere all. Selle pikkus on „LZ. 127“ 235 meetrit ja läbimõõt 33,5 meetrit. Kere on seestpoolt ehitatud kergest metallist (alumiinium). Tema päälmine kate on nii suur, et sellest võiks ömmelda kuued 40.000 inime-

Õhumeri Atlandi ookeanil lennu alguses.

Sama õhumeri 40 tunni pärast.

sele. Masinate jõud ületab 2500 hobuse jõu; neid toidetakse isesuguse gaasiga, mis sama raske kui õhk. Selle tagavara on nii suur, et gaasilatern võiks põleda vahetpidamata 250 aastat! Meie pilt kujutab „Graf Zeppelini“ proovisõidul Saksamaa kohal.

Kuidas lennati sada aastat tagasi?

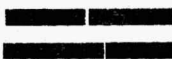
Nende sõnumitega, mis ajalehtedes ilmusid „LZ 127“ ookeani-lennu puhul, on huvitav kõrvu sääda järgmine teadaanne ühest Berliini ajalehest 31. juulil 1928. a.

Suur õhusõit. Härra Robertson, kellele sai osaks erakordselt suur edu esimesel õhusõidul, kutsus auväärset publikut vaatama tema veelgi hiilgavamal lendu. Õhupall, mille läbimõõt on suurendatud 26 jalani (kõigest 8 m), tõstab õhku ilustatud gondlis härra R. ja noore daami elegantises Pariisi õhusõitja ülikonnas ja pakub sellega ennenägemata suurepärase pildi. Õhupall, selle gondel, langevari ja palju teisi huvitavaid õhusõidu masinaid on välja pandud kuningliku teatri kontsertsaalis. Pääsetähed lennule maksavad: 1 koht 1 taaler, teine 15 sgr., kolmas 5 sgr. Lapsed maksavad poole.“

Milline vahe selle „suurepärase“ sõidu ja „LZ 127“ ookeanilennu vahel! Aga kõige huvitavam jooneke: ka naislendurid olid olemas juba sada aastat tagasi.

Kas on õhusõit Euroopast Ameerikasse raskem kui säält tagasi?

Näivalt peaks see olema ükskõik, kas Ameerikast lennata Euroopasse või ümberpöörduvalt, kuna lennu kaugus sellega ei muutu. Nii ongi kaardil. Nii oleks ka lennul, kui Ameerikat ja Euroopat ühendaks kindel, liikumatu sõidu tee. Seda aga ei ole, sest lennuki või õhulaeva tee on liikuv õhus. Tsüklooni liikumise ja Atlandil valitsevate tuulte tõttu voolavad õhuhulgad läänest ida poole. Kui võtta selle voolu kiirus 10 m sekundis, mis vastab keskmisele tuulele, siis teeb see tunnis 36 km. Lindbergh lendas Ameerikast Euroopasse 33 tunniga; selle aja jooksul viis õhuvool teda edesi üle 1.000 km (36 km. × 33) ja lennuki tegelik kiirus oli 36 km võrra suurem kui mootor seda andis. Esimene lend Ameerikasse (Koehl, Fitzmaurice ja Hühnefeld) kestis aga üle 50 tunni, sest sama õhuvool mitte ainult ei aidand lenduritele kaasa, vaid kandis neid tagasi 36 km tunnis; seega tuli siis Euroopa lenduritel tervelt 2000 km pikema tee lennata, teiste sõnadega, nende lennuki kiirus oli tõelikult 36 km võrra tunnis vähem kui mootori jõud oleks suutnud seda anda. Seepärast on üldse lennud Euroopast Ameerikasse palju raskemad kui Ameerikast meile. Siinjuures olevad joonised aitavad mõista seda veelgi selgemini.

Loodusesõbra nurk.

Noorusmaalaste teateid huvitavaist puist.

„Vanatüdruku võllas“.

Huvitavamaid esemeid Viru-Roela looduses on rahvasuus n. n. „vanatüdruku võllas“. Seisab ta säält nüüd kuivanult (Rakvere-Mustvee maantee kaldal), see tublisti pääle saja aastane

männiong. Veel mõni aasta tagasi võis teda kandmas näha paari haljast oksa, ent nüüd avaldavad tema koorest paljaks aetud tüvi ja oksad alistustundemärke söödikuile ja ilmastikule. Männi 90 sm läbimõõduga tüvest sirutab välja 1 m kõrguselt maapinnast tugev haru, mida ühendab 4 meetri kõrgusel tüvega 1,5 meetrilise pikkusega hori-

„Vanatüdruku võllas“.

sontaalsihis oks, mis ka „võlla“ moodustab, — sellest talle siis tingitud nimi „vanatüdruku võllas“. Mispärast just „vanatüdruku võllas“ sellest puudub rahvasuus seda seletav legend.

Tüve ja haru ühendavat oksa — võllast — võib pidada tüvest, sama hästi ka harust väljakasvanuks, jääb mulje, kui oleksid kokku kasvanud kaks oksa ilma nähtava jätkumiskohata, selline osavus siin looduse toimimisel.

Mis aga puule kauase vastupidavuse annab, teda peatse hävinemise eest hoiab, on tema kõva, spiraalitaoline süüde asetuse. Spiraalkiiludest koosneb terve puu: tüvest kuni peenema oksani, eriti just tihe süüstik ja vaevalt märgatav spiraali tõus tüves. Puusse kuivanud praod pole siis ka mitte sirgjoonelised, vaid tõusevad ringina ümber puu.

Vaatlejas manab see kummaline puu esile imetluse.

B. Martinson.

Mis kellelegi maitseb.

Troopikamaades on sool suur haruldus. Seepärast söövad mitmed indiaanlaste suguvõsad maad, millest aga kohud paisuvad. Muidu on troopika-köök väga mitmekesine ja rikkalik. Nii näiteks on Aafrikas harilikuks lõunasöö-

giks: antiloobi-supp, gnu-kotlett (gnu —küürakhärg), pannkook banaani keedisega ja kilimandšaro-kohv.

Selle vastu aga on põhjamaalaste toit väga üksluine ja kehv. Kauges Siberis, Oobi ja Jenissei jõgede vahel toidavad inimesed end peaaegu ainult põhjapõdrast, kaladest ja mõningatest vesilindudest. Liha süüakse toorelt. Ainukest taimetoitu leitakse suvel metsikult kasvavaist liiliasibulatest ja marjadest. Meie leib ja jahu on sisseveokaubana suureks harulduseks. Leiva aset täidab jahvatatud kala. Kalamarja on põhjamaalastel rikkalikult. Seda külmetatakse ja siis keedetakse supiks. Keedise asemel antakse kalarasva tee juure. Kalarasv ongi tähtsaim toit põhjamaal, kuna ta rohkesti soojust annab.

Vastuseid küsimusile.

(Vt. „Noorusmaa“ nr. 8).

1. Vee imbumisel paberisse või puusse paisuvad üksikud keed ehk rakukesed. See sünnib ka köies ja nõoris. Kuid keed-rakukeste paisumine paksemaks on alati palju suurem kui nende pikaksvenimine. Nõoris ja köies, kus kiud on kokku surutud punumisel, paisuvad nad ainult paksemaks, mille tagajärjel tõmbuvadki pisut lühemaks.

2. Magneetpulga võib ära tunda järgmiselt. Magneedi keskel puudub magneedi jõud, mis on koondatud otsadesse-poolustesse. Järelikult, kui rauaga katsuda magneedi keskk kohta, ei ole külgetõmbamist. Ümberpöörduvalt, magneet-pulga ots tõmbab ligi ka raudpulga keskk kohta. Õige seletuse saatis noorusmaalane B. Martinson.

3. Kumb kuul on õones, võib märgata nende veeremisel kallakut lauda mööda alla: õones kuul veereb aeglasemalt. Olgugi et nad on ühesuurused ja ühēraskused ja peaksid selle tõttu ühesuguse kiirusega langema, veeremisel seda ei ole: veeremise kiirus on vähem, kui keha mass asub keskpunkti kaugemal. Nii ongi õõnsas kuulis.

Mälestuspäivi talvekuus.

11. XI. 1884. a. suri kuulus looduseuurija Alfred Brehm. Tema suurim teos on 10-köiteline raamat „Loomade elu.“

15. XI. 1630. a. suri Johannes Kepler, täheteadlane, „taeva-mehaani-

ka“ isa (tema kolm põhisäadust planeetide liikumisest.)

1738. a. sündis William Herschel, täheteadlane.

27. XI. 1701. a. sündis Andres Celsius, soojamõõtja leiutaja.

Loodusesõbra kirjakast.

1. Miks on neeger must? („Rändur“ Tartust.)

Neegrите must nahk paistab meile nii loomulikuna, et keegi harilikult selle üle pikemalt ei mõtle. Paremal juhul arvatakse, et must nahk vististi kaitseb keha kuumuse eest. See seletus on siiski vastolus meie suviste tähelepanekutega: me püüame riietuda palava ilmaga valgesse! Troopikamaal kantakse peaaegu ainult valgeid riideid.

Õige vastuse leiame, kui vaatame, mis sünnib meie nahaga suvel palaval päikesepaistel: ta päivitab, omandab pruuni värvingu. Ja mida rohkem nahk pruuniks muutunud, seda rohkem võime päikese paistel viibida, ilma et see meile kahju teeks. Harjumata nahka aga põletab päike õige kiiresti. Sellest võime näha, et tume värvaine (pigment), mis tekib nahas päikese kiirte mõjul, on kaitseks nende kahjuliku

mõju eest. Niiviisi mõjuvad ainult nägematud ultra-violettkiired, mitte aga soojust ja valguse kiired. Troopikamaal, kus päikesekiired sisaldavad palju rohkem soojust, valgust ja ka ultra-violettkiiri, vajab ka inimese nahk, kui ta pole kaitstud valge kehakatttega, rohkem kaitse-pigmenti, mida ongi rohkesti neegri mustas nahas.

J. K.

2. Kui kaugele võis näha „Graf Zepelinilt“? (Boris K. — Pärnust.) Vaatepiiri kaugus oleneb vaateleja kõrgusest. Kui õhulaeva all on täiesti tasane maapind, näiteks meri, siis on 300 m kõrguselt näha maapinda 60 km; 1 km kõrguselt aga 110 km raadiusega. Kõrgustikud ja mäed võivad vaatepiiri kitsendada (kui need vaatelejale ligidal) või laiendada (kui nad asuvad vaatepiiri taga.)

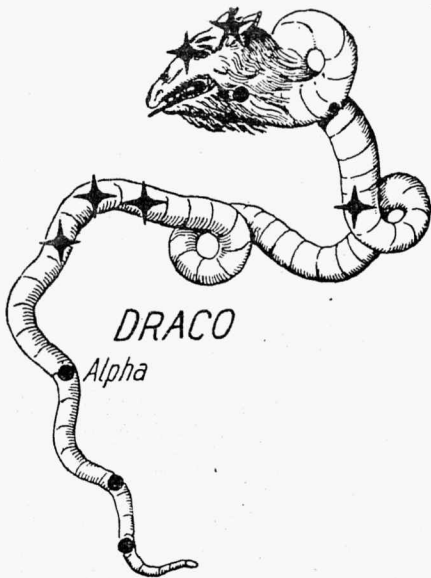
J. K.

Tähistaevas talvekuus.

Selle kuu jooksul omandab tähistaevas juba selgesti talvise ilme: idast ilmuvad õhtutaevas toredad tähtkujud — Kaksikud, Oorion ja Suur Koer Siiriusega.

Põhjapoolses taevas tuttavate tähtkujude — Suure ja Väikese Vankri — vahel võib tähele panna Draako ehk Lendmao tähtkuju (vt. kaart „Noorusmaas“ nr. 9). Temas pole küll heledaid tähti, kuid siiski on ta kergesti leitav. Selle tähtkuju nimi on seotud kreeka muinaskangelase Heeraklese vägitegudega. Viimase raske ülesandena (neid oli kokku 12), mis kuningas Eurüsteus

Heeraklesele andis, pidi ta tooma hesperiidide aiast kuldõunu. Neid valvas sajapäine lendmadu — Draako. Draako silmad ei vaibund iialgi unele ja ta pidas valvust, et ühegi inimese jalg ei läheks pühale paigale. Siiski õnnestus Heeraklesele kavaluste abil õunad kätte saada. Nüüd sai Heerakles vabaduse ja temale anti ase taevatähtede keskel (Herkulese tähtkuju, vt. kaart.) Ühtlasi paigutati tähtede keskele ka Draako. Selles tähtkujus on eriti huvitav täht Alfa: see oli 4700 a. tagasi Põhjanaanelaks. Maakera telje võnkumise tõttu ei jää ka praegune Põhjatäht

Lendmao tähtkogu.

oma kohale ja nihkub näivalt nabast kõrvale. Kuid 36.000 a. pärast on ta jälle endisel kohal.

12. novembril sünnib osaline päikesevarjutus, mida võib näha ka Eestis, kui ilm juhtub selge olema. Varjutuse algus on kl. 9.40 homm., haripunkt ehk keskvarjutus kl. 10.50 ja lõpp kl. 12.15. Kuu katab vaevalt $\frac{1}{2}$ päikese kettast ja selle tõttu ei ole valgustuse vähenemist palju tundagi.

Jupiter hiilgab toredasti kõik öö Jäära tähtkujus. Mars punetab Kak-sikutes. Veenuse nähtavus Ehatähena paraneb kuu lõpupoolel.

Noorusmaalaste võidulend.

Noorusmaalaste omavaheline võistlus tellimiste kogumises ja ajakirja levitamises, mille „Noorusmaa“ talitus piltlikkuse mõttes suure võidulennuga ümber ilma ühendusse säadis, on käesoleva numbril ilmumise ajaks annud järgmisi tulemusi:

Kõige ees lendab A. Anderson Võrust. Tema on seljataha jätnud juba 22500 kilomeetrit. Tema kannul liigub H. Schmidt Tartust, kes on läbistanud juba 17000 kilomeetrit. (Teatavasti lendab H. Schmidt käesoleval aastal juba teist korda). Kolmanda ja neljanda koha pärast peavad viisa võitlust P. Hamburg Tartust ja K. Sepp Kudinalt. Esimesel on seljataga 14000, teisel 12500 kilomeetrit. Järgmistele kohtadele pretendeerivad A. Saunassaar, H. Taapan j. t.

Kõigi võistlusest osavõtjate tähelepanu juhime sellele, et võitude väljajagamise sünnib detsembrikuu teisel poolel enne jõulusid. Sellepärast palub „Noorusmaa“ talitus viimased tellimised saata ja kõik arved õiendada hiljemalt 15-ndaks detsembriks. 1929. a. päale vastuvõetud tellimisi ei saa talitus käesoleva aasta võistluse juures arvesse võtta.

Kõigi võistlejate tähelepanu juhime sellele, et tuleval aastal korraldab „Noorusmaa“ talitus samasuguse võistluse. (Lähemad teated vaata „Noorusmaa“ 1927. a. nr. 22—24 lhk. 296 ja 297.)

Kõik võistlejad, kes koguvad vähemalt 40 aastatellimist, saavad lisata suks 4 kilo šokolaadi.

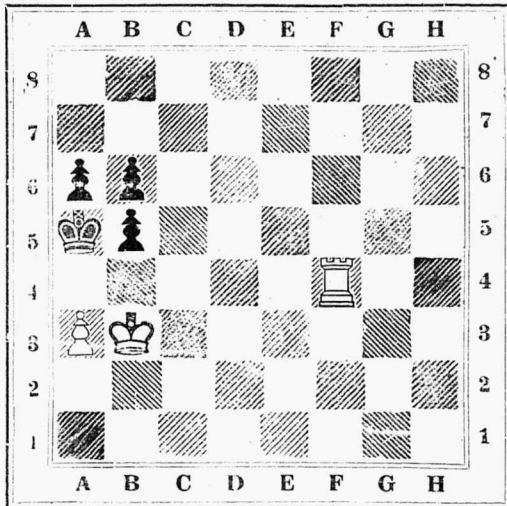
Male.

Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 35.

Kokku säändnud J. Marguez.

Mustad.

Valged.

Valged: Kb3, Vf4, Ea3.

Mustad: Ka5, Ea6, b5, ja b6.

Valged algavad ja annavad matt nelja sammuga.

Lahenduse eest kolm punkti.

Lahendusi palutakse saata: Tallinn, Narva mnt. 26, krt. 6, A. Burmeister.

K. Tischler'i ülesande nr. 31 lahendus.

1. La6 — c8(1), Ke2: d3,

2. Lc8 — c4 annab matt.

1. (La6 — c8), Ke2 — f3,

2. Lc8 — g4 annab matt.

1. (La6 — c8), Ke2 — d1,

2. Oh3 — g4 annab matt.

Õiged lahendused saatsid: Evald Karp ja V. Mikenas (Tallinnast), Paul Maivel (Keinast), Robert Keres (Tartust), Romuald Martinson (Valgast), Peter Karp (Hagudist), Martin Villemson (Pärnust).

Kabe.

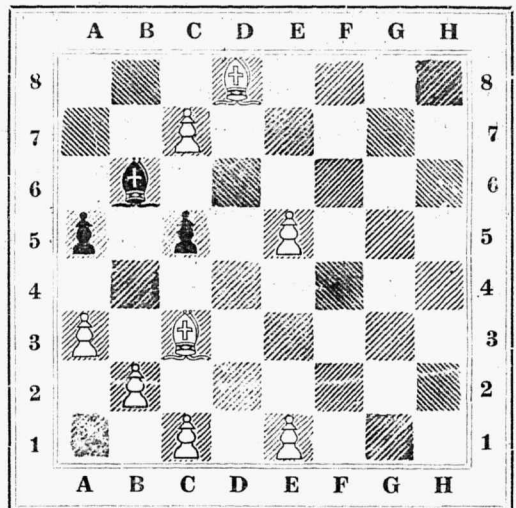
Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 15.

Kokku säändnud Evald Karp (Tallinnas).

„Noorusmaa“ originaal.

Mustad.

Valged.

Valged: Kabe d3 ja d8, lihtkiivid a3, b2, c1, c7, e1 ja e5.

Mustad: Kabe b6, lihtkiivid a5 ja c5.

Valged algavad ja kinnistavad musta kabe.

Lahenduse eest kolm punkti.

Lahendusi palutakse saata: Tallinn, Narva mnt. 26, krt. 6, A. Burmeister.

R. Ollino lõppmängu nr. 20 lahendus.

1. Kc5 — d6, c7: e5,

2. d4: f6: h4, Kh8: a1,

3. c1 — b2, Ka1: c3: e1,

4. g1 — f2, Ke1: g3,

5. h4: f2 jne.

Õiged lahendused saatsid: B. Kärner, N. Jakimoff ja Evald Karp (Tallinnast), Robert Keres (Tartust), Paul Maivel (Keinast) Peter Karp (Hagudist), E. Lagsdin (Riiast).

ÜHELGI NOOREL EI TOHI PUUDUDA NOORUSMAA HÄÄD RAAMATUD

NOORUSMAA JUTUKIRJASTIK.

Nr. 1	Ch. Dickens: Kilk koldel	Hind 100 s.
Nr. 2	Jack London: Põlev laev	" 25 "
Nr. 3	K. Hänninen: Jäämere kangelane .	" 100 "
Nr. 4	J. Parijõgi: Laevapoi si päevilt . .	" 100 "
Nr. 5	A. Conan Doyle: Kuidas brigader tappis rebase	" 25 "
Nr. 6	A. Conan Doyle: Kuidas brigader päästis sõjaväe	" 25 "
Nr. 7	A. Conan Doyle: Kuidas brigader vallutas Saragossa	" 25 "
Nr. 8	A. Conan Doyle: Lugu üheksast preisi ratsaväelase st	" 25 "
Nr. 9	A. Conan Doyle: Brigaderi viimne seiklus	" 25 "
Nr. 10	Anna Brigader: Põialpoiss	" 50 "
Nr. 11	Jack London: Pagan Otoo	" 25 "
Nr. 12	A. Chamisso: Peeter Šlemiil	" 50 "

NOORUSMAA ELULOOKIRJASTIK.

Nr. 1	M. Laarman: Tizian	Hind 25 s.
Nr. 2	M. Laarman: Rembrandt	" 25 "
Nr. 3	E. Martinson: Beethoven.	" 50 "

NOORUSMAA

ILMUB ÜKS KORD KUUS

Tellimishind aastas 2 kr. 50 s., pool-
aastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 25 s.